

บทที่ ๔

ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรม

หลังจากที่แสดงให้เห็นแล้วว่ากลวิธีการเล่าเรื่องในการนำเอาข้อมูลประวัติศาสตร์มานำสร้างเป็นวรรณกรรมส่งผลต่อความหลากหลายของภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรม ในบทนี้ผู้วิจัยจะแจกแจงให้เห็นผลลัพธ์ที่ปรากฏเป็นภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ปรากฏในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง

ตั้งที่ผู้วิจัยกล่าวแล้วว่าเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระมหาธรรมราชาในแต่ละสถานภาพนั้นแตกต่างกันอย่างชัดเจนเป็นเอกลักษณ์ทั้งในมิติประวัติศาสตร์และมิติวรรณกรรม ด้วยเหตุนี้ หากต้องการเห็นความหลากหลายและข้อแตกต่างของภาพตัวแทนที่ปรากฏในวรรณกรรมแต่ละเรื่องก็จำเป็นต้องแยกกล่าวเป็นรายสถานภาพ ดังจะกล่าวรายละเอียดให้เห็นต่อไปนี้

๔.๑ สถานภาพขุนพิเรนทรเทพ

ตัวละครขุนพิเรนทรเทพปรากฏในวรรณกรรมที่นำมาศึกษาจำนวน ๕ เรื่อง ได้แก่ โคลงภาพพระราชพงศาวดาร เพลงยาวอุยฺยยาวสาน นวนิยายเรื่อง สมเด็จพระสุริโยทัย นวนิยายเรื่อง สุริโยทัย และ นวนิยายเรื่อง พ่อ

ภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพที่ปรากฏในวรรณกรรมกลุ่มนี้ปรากฏในลักษณะใหญ่ๆ ๒ ลักษณะ คือ บทบาทของผู้ล้มล้างอำนาจขุนวรวงศาธิราชและเป็นผู้ช่วยพระเจ็ยรราชาให้ได้ทรงขึ้นครองราชย์ คือบทบาทในฐานะ “ผู้ปราบยุคเข็ญ” นอกจากนี้ วรรณกรรมในยุคหลังบางเรื่องยังนำเสนอภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพในลักษณะมนุษย์ผู้มีเลือดเนื้อและมีความรักคือภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพในลักษณะ “นักรักนักรบ” ด้วย ดังจะเสนอตามลำดับต่อไปนี้

๔.๑.๑ ผู้ปราบยุคเข็ญ

ภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพในวรรณกรรมทั้ง ๕ เรื่องในกลุ่มนี้ล้วนแต่มีลักษณะสำคัญร่วมกันคือเป็น “ผู้ปราบยุคเข็ญ” โดยการล้มล้างอำนาจขุนวรวงศาธิราชและเป็นผู้สนับสนุนให้สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้ทรงขึ้นครองราชย์

ลักษณะที่ตัวละครขุนพิเรนทรเทพเป็นผู้ปราบยุคเข็ญของกรุงศรีอยุธยา อาจพิจารณาได้จากภาพที่ตัดตอนมาจาก เพลงยาวอยุธยาสาธยาย ซึ่งสรุปสภาวะของกรุงศรีอยุธยาที่เรียกว่า “ยุคเข็ญ” และบทบาทของขุนพิเรนทรเทพในการเข้าคลี่คลายปัญหาของกรุงศรีอยุธยาในยุคดังกล่าวได้อย่างกะทัดรัดชัดเจน ดังนี้

๑๐๘. ขุนวรวงศาเดิบบำเรบเลศ สิ้นแผ่นดินสิ้นยศพระยอดฟ้า	จึงหาเหตุให้ประหารโอรสา เหลือศรีศิลป์อนุชาชั้นสาเยาว์
๑๐๙. ประหนึ่งโจรปล้นอาสน์ราชศักดิ์ ไม่มีบุญหนุนหาโกลาเร้า	อนาถนักนึกเห็นเป็นเรื่องเศร้า เป็นลางเค้าความวิบัติแห่งฉัตรเมือง
๑๑๐. บรรดามนตรีอำมาตย์ไม่อาจนิ่ง จึงหันหน้าปรึกษากันเนืองเนือง	แค้นใจกริ่งกาลที่ก่อเรื่อง ต่างแค้นเคืองคิดล้มบัลลังก์ทราวม
๑๑๑. พิเรนทรเทพศรัยศกำหนดมาด อีกอินทรเทพหากันมาตาม	กับหมื่นราชเสน่หาเสนาสาม ปรึกษาความใหญ่มองเห็นต้องกัน
๑๑๒. ลวงขุนวรวงศาขลุตาบุษ แล้วจู่โจมโถมจับสุดาจันทร์	ลงเรือรุดล่องคลองปลาหมอนั้น กับขุนชูชัยวิญเช่นบรรลีย์
๑๑๓. เอาศพเสียบประจานย่านวัดร้าง อีกหนึ่งครั้งบัลลังก์เลือดเดือดเป็นไฟ	ให้ชนแจ้งโทษกบฏคดไฉน ต้นเหตุให้ศึกหยาบติดตามมา
๑๑๔. แล้วขุนนางทั้งสี่เสนีนัน พระครองเพศสมณะบรรพชา	เฝ้าพระเทียรราชาพลันใจหรรษา ทูลเชิญลาผนวชเพื่อเกื้อนคร
๑๑๕. ด้วยทรงเป็นพระราชวงศ์ธำรงค์ศักดิ์ เสด็จเถลิงถวัลย์รัฐฉัตรบวร	ควรครองนัครารามตามกฎก่อน นามกรสมเด็จพระจักรพรรดิ
๑๑๖. ทรงตั้งขุนพิเรนทรเทพเสพอำนาจ นาม “พระธรรมราชา” แสนสามารถ	เป็นอุปราชร่วมอาสน์ราชศักดิ์ ครองพิษณุโลกรัฐจัดพาล ^๑

ตอนที่ยกมานี้ระบุชัดเจนว่าบทประพันธ์มองยุคที่ขุนวรวงศาธิราชเรืองอำนาจว่าเป็นยุคเข็ญ คือมองขุนวรวงศาธิราชว่าเป็นจุด “...โจรปล้นอาสน์ราชศักดิ์” ที่มีแนวโน้มจะทำให้บ้านเมืองวิบัติ ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพเป็นผู้นำคณะก่อการที่อุดรทนสภาวะที่เป็นยุคเข็ญนี้ไม่ได้ จึงก่อการล้มล้างอำนาจของขุนวรวงศาธิราช ในลักษณะดังกล่าวนี้ ภาพของตัวละครขุนพิเรนทรเทพจึงปรากฏเป็นภาพของผู้ปราบยุคเข็ญอย่างเห็นได้ชัด

^๑จินตนา ปิ่นเฉลียว, เพลงยาวอยุธยาสาธยาย, หน้า ๖๓-๖๔.

นอกจากนี้ เหตุการณ์หลังที่ปราบขุนวรวงศาธิราชได้แล้วคือ ขุนนางทั้งสี่คนไปเชิญ พระเทียรราชามาครองราชย์เป็นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ประกอบกับผลของเหตุการณ์ว่า ขุนพิเรนทรเทพได้เป็นพระมหาธรรมราชา - พระมหาอุปราชผู้ปกครองเมืองพิษณุโลก นั้นชี้ให้เห็นว่าขุนพิเรนทรเทพมีความสำคัญในฐานะหัวหน้าคณะก่อการและเป็นผู้ส่งเสริมให้พระเทียรราชาได้ขึ้นครองราชย์ ตัวละครขุนพิเรนทรเทพจึงได้รับความดีความชอบมากเป็นพิเศษ

อนึ่ง บทบาทในฐานะ “ผู้ส่งเสริม” บุคคลอื่นให้ประสบความสำเร็จในทางการเมืองนี้ จะเป็นบทบาทเด่นที่ปรากฏในทุกช่วงชีวิตของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชา ดังจะเห็นต่อไปข้างหน้า

ภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพใน เพลงยาวอยุธยาสาสน์ ที่ยกมาข้างต้นสามารถนับเป็นตัวแทนของภาพตัวแทนขุนพิเรนทรเทพในวรรณกรรมเรื่องอื่นๆได้ทั้งหมด เพราะวรรณกรรมแต่ละเรื่องล้วนแต่นำเสนอภาพ “ผู้ปราบยุคเข็ญ” ในลักษณะเดียวกันทั้งสิ้น

ในการนำเสนอภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพให้เป็นผู้ปราบยุคเข็ญนั้น ผู้วิจัยพบว่า วรรณกรรมแต่ละเรื่องได้สร้างบุคลิกของตัวละครขุนพิเรนทรเทพให้มีคุณลักษณะที่เป็นแรงขับให้ขุนพิเรนทรเทพประกอบวีรกรรมดังกล่าว ดังแจกแจงได้เป็น ๔ ประการ ดังนี้

๔.๑.๑.๑ คนหนุ่มผู้เด็ดขาดและใจร้อน

คุณลักษณะเด็ดขาดและใจร้อนของตัวละครขุนพิเรนทรเทพนี้สอดคล้องกับบทบาทของขุนพิเรนทรเทพในมิติประวัติศาสตร์ ผู้ดรอนทนไม่ได้ที่ต้องอยู่ใต้อำนาจของขุนวรวงศาธิราช จึงขึ้นมาเป็นผู้นำก่อการสังหารขุนวรวงศาธิราช บุคลิกของขุนพิเรนทรเทพในพระราชพงศาวดารนั้น ล้วนแต่แสดงถึงความใจร้อนและตัดสินใจกระทำการต่างๆโดยฉับพลัน เช่น ต่อว่าคณะก่อการที่พากันมาเสียงเทียนทำนายความสำเร็จของการล้มล้างอำนาจขุนวรวงศาธิราช เพราะไม่ต้องการให้คณะก่อการล้มเล หรือเป็นผู้กระโดดขึ้นเรือไปสังหารขุนวรวงศาธิราชด้วยตนเอง เป็นต้น

บุคลิกดังกล่าวถูกนำเสนอให้เห็นอย่างชัดเจนในวรรณกรรมเรื่องต่างๆเช่น เหตุการณ์เสียงเทียนในนวนิยายเรื่อง *สุริโยทัย* ของคึกเดช กันตามระ เป็นต้น

เวลาผ่านไปสักครู่ใหญ่ ขุนพิเรนทรเทพเห็นว่าเทียนของพระเทียรราชาใกล้จะหมดเชื้อดับลงก่อน จึงคายขานหมากจงใจวางไปที่เทียนของขุนวรวงศาธิราชให้ล้มดับลง แล้วพูดว่า “นี่ไง ของอ้ายขุนวรวงศาธิราชมันดับลงก่อน”

พระเทียรราชาจึงดูเอาว่า

“เหตุใดขุนพิเรนทร์จึงทำกระนั้นเล่า”

ขุนพิเรนทร์จึงว่ากลับ

“การไม่กล้าทำอะไรเพราะหวาดจะผิดเป็นเครื่องหมายของคนฉลาด เจ้าพี่... ข้าได้กระทำสิ่งที่ถูกต้องแล้ว อย่างไรเสียข้าก็ต้องสังหารนางแพศยากับชู้ของมัน ถ้าไม่กระทำเราต้องพินาศแน่ แต่เมื่อกระทำแล้วยังมีทางรอดชีวิต”

พูดแล้วขุนพิเรนทร์เทพก็ผลุนผลันลุกขึ้นจะก้าวออกไปจากที่นั้น...^๖

ตอนที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นบุคลิกสองประการของขุนพิเรนทร์เทพปะปนกัน กล่าวคือ บุคลิกเด็ดขาด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าขุนพิเรนทร์เทพเป็นบุคคลที่เชื่อการตัดสินใจของตนมากกว่าโชคชะตาหรืออำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ต้องการเสี่ยงทาย และในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นบุคลิกใจร้อนแบบคนหนุ่ม ซึ่งใจกายชานหมากทิ้งไปที่เทียนของขุนวรวงศ์ซึ่งเป็นการหักหน้าคณะก่อการคนอื่นๆ และเมื่อแสดงความคิดเห็นของตนแล้วก็จะผลุนผลันเดินออกไปทันทีโดยไม่รอฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

นอกจากตัวอย่างข้างต้น นวนิยายเรื่อง สมเด็จพระสุริโยทัย ของ วรยุทธ พิชัยศรทัต และ ธเนศ เนติโพธิ์ นำบุคลิกใจร้อนของตัวละครขุนพิเรนทร์เทพมาจินตนาการขยายความเพิ่มเติมในประเด็นอื่นๆ อีก เช่น ตัวละครขุนพิเรนทร์เทพได้เถียงเจ้าพระยามหาเสนาผู้มียศสูงกว่าอย่างเต็มที่โดยไม่หวาดกลัว ส่งผลให้ถูกกลั่นแกล้งถอดยศ หรือตัวละครขุนพิเรนทร์เทพตั้งใจจะยกทัพจากหัวเมืองมาล้อมล้างอำนาจขุนวรวงศาธิราชทันทีโดยไม่เกรงกลัวอันตรายและไม่กลัวจะเกิดสงครามกลางเมืองจนตัวละครสมเด็จพระสุริโยทัยต้องทรงห้ามไว้ หรือเมื่อครั้งที่ไอจัน น้องชายของขุนวรวงศาธิราชจะทำร้ายตัวละครสมเด็จพระสุริโยทัย ตัวละครขุนพิเรนทร์เทพก็ตั้งใจจะสังหารไอจันทันที จนตัวละครสมเด็จพระสุริโยทัยต้องห้ามไว้อีก ตัวอย่างเหตุการณ์ดังกล่าว เช่น เหตุการณ์ที่ตัวละครขุนพิเรนทร์เทพกำลัง “...รุกไล่กระหน่ำฟันไอจันด้วยเพลิงแค้นที่สมแน่นอก”^๗ ดังนี้

“มีงมันโอหังบังอาจนัก ไอจัน บังอาจทำให้พระชายาที่กุศารพเหนือเกล้าต้องระคายเคืองเบื้องพระบาท วันนี้มีงอย่าอยู่เป็นผู้เป็นคนอีกต่อไปเลยไอจัน”^๘

^๖ คีตกฤษ กันตามระ, สุริโยทัย, หน้า ๑๔๔.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๑.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๑.

แม้ขุนพิเรนทรเทพจะโกรธมาก แต่เมื่อขุนพิเรนทรเทพได้โอกาสจะสังหารไอจัน สมเด็จพระสุริโยทัยก็ทรงห้ามไว้ด้วยมองการณ์ไกลว่าการสังหารน้องชายของขุนวรวงศาธิราชผู้เรืองอำนาจอยู่ในขณะนั้นจะทำให้กลายเป็นเรื่องใหญ่ ดังนี้

พระสุริโยทัยตรัสอย่างสุขุมคัมภีรภาพ

“ยุติไว้แค่นี้ดีกว่าปล่อยให้เป็นเรื่องใหญ่ ไม่อย่างนั้น ฉันกับลูกคงอยู่ตำหนักนี้ต่อไปไม่ได้”^๔

อย่างไรก็ดี บทประพันธ์แต่ละเรื่องก็ได้เสนอแง่มุมในด้านดีของการเป็นคนใจร้อนของตัวละครขุนพิเรนทรเทพไว้ นั่นคือ บุคลิกของคนหนุ่มที่ใจร้อนและตัดสินใจรวดเร็วของขุนพิเรนทรเทพนั้นเป็นผลให้ตัวละครขุนพิเรนทรเทพอดรันทนสภาวะของยุคเข็ญไม่ได้ จึงลุกขึ้นมาสังหารขุนวรวงศาธิราชและทำให้ยุคเข็ญของบ้านเมืองจบลง

ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมทุกเรื่องจึงมักนำเสนอภาพความกล้าหาญของขุนพิเรนทรเทพ ในขณะที่กระทำการสังหารขุนวรวงศาธิราชอย่างห้าวหาญน่าประทับใจ คือตะโกนประกาศชื่อตนเองและแจ้งว่าจะมา “เอาชีวิต” ขุนวรวงศาธิราช เช่น ภาพขุนพิเรนทรเทพผู้มุ่งเข้าไปสังหารขุนวรวงศาธิราชในเรือพระที่นั่งอย่างกล้าหาญใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร (พิเรนทร์ตอบจะไปเอาชีพ เองเอย)*^๕ ในนวนิยายเรื่อง *พ่อ* (“กู! ขุนพิเรนทรเทพจะมาเอาชีวิตของมึงทั้งสองคน”)^๖ และนวนิยายเรื่อง *สมเด็จพระสุริโยทัย* (“กู...ขุนพิเรนทรเทพ...จะมาเอาชีวิตมึง”)^๗ เป็นต้น

การกระทำด้วยความใจร้อนของขุนพิเรนทรเทพดังกล่าว จึงถูกตีความในด้านดีว่าเป็นการ “ปราบยุคเข็ญ” ด้วย เช่น ในนวนิยายเรื่อง *สมเด็จพระสุริโยทัย* หลังจากจบการรัฐประหารโดยขุนพิเรนทรเทพ พระยาโองกก็กล่าวว่าบ้านเมืองพ้นทุกข์แล้ว “บ้านเมืองคงพ้นทุกข์แล้วนับแต่วันนี้ ต่อไปจะเป็นอย่างไรก็อยู่แต่มีมือพวกเราจะช่วยกันประคับประคอง”^๘ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าวีรกรรมของขุนพิเรนทรเทพส่งผลให้บ้านเมืองกลับมาสงบสุข

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๓ .

^๕โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, หน้า ๑๔.

^๖ปองพล อดิเรกสาร, *พ่อ ภาคหนึ่ง*, หน้า ๒๔.

^๗วรายุทธ พิชัยศรัทธ และ ธเนศ เนติโพธิ์, *สมเด็จพระสุริโยทัย*, หน้า ๓๖๓.

^๘เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๗.

บุคลิกของขุนพิเรนทรเทพที่เป็นคนใจร้อนหุนหันจึงถูกบทประพันธ์สร้างขึ้นเพื่อนำเสนอภาพในด้านดีเป็นส่วนใหญ่ คือแม้จะเป็นคนหนุ่มที่ใจร้อน แต่ตัวละครขุนพิเรนทรเทพก็แฝงความเด็ดขาด กล้าตัดสินใจไว้ในบุคลิกที่ใจร้อนดังกล่าว ทำให้ตัวละครขุนพิเรนทรเทพตัดสินใจ ล้มล้างอำนาจของขุนวรวงศาธิราชและทำให้กรุงศรีอยุธยากลับมาสงบสุขอีกครั้ง

๔.๑.๑.๒ เชื้อพระวงศ์ผู้มีบารมี

ในมิติประวัติศาสตร์ ปรากฏว่าชาติกำเนิดของขุนพิเรนทรเทพเป็นเชื้อพระวงศ์ของสมเด็จพระชัยราชาธิราช ราชวงศ์สุโขทัยทางฝ่ายเหนือ จากการศึกษา พบว่าวรรณกรรมบางเรื่องเน้นชาติกำเนิดอันสูงส่งของขุนพิเรนทรเทพตามข้อมูลประวัติศาสตร์ด้วย การที่วรรณกรรมแต่ละเรื่องต้องเน้นคุณลักษณะเช่นนี้น่าจะเพื่อให้เป็นเหตุเป็นผลกับที่ขุนพิเรนทรเทพมีความสำคัญถึงขั้นได้เป็นหัวหน้าคณะก่อการล้มอำนาจขุนวรวงศาธิราช สามารถออกปากตำหนิพระเทียรราชาได้ในเหตุการณ์การเสียดิถี และได้รับแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ครองเมืองพิษณุโลกหลังจากโค่นล้มขุนวรวงศาธิราชสำเร็จในที่สุด

ตัวอย่างวรรณกรรมที่อ้างคุณลักษณะข้อนี้ได้แก่ ในนวนิยายเรื่อง สมเด็จพระสุริโยทัย และนวนิยายเรื่อง สุริโยทัย มีการระบุว่าขุนพิเรนทรเทพเป็นเชื้อพระวงศ์กษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัยคือเป็นพระญาติของสมเด็จพระสุริโยทัย ส่วนในนวนิยายเรื่อง พ่อ ระบุว่าขุนพิเรนทรเทพมีเชื้อสายกษัตริย์ จึงมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะได้ครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ดังนี้

(บทสนทนาระหว่างสมเด็จพระสุริโยทัยกับหลวงศรียศในนวนิยายเรื่อง สุริโยทัย)

“คุณหลวงเป็นคนที่ไหน”

“เกล้ากระหม่อมมาจากบ้านลานตากฟ้า พะยะคะ”

“คุณหลวงอยู่ในกองทัพ ไม่ทราบรู้จักหรือเคยเห็นขุนพิเรนทรเทพ ญาติของฉันทรี
ไม่”

“รู้จักดีทีเดียวพะยะคะ ขุนพิเรนทร์เป็นคนพิษณุโลกได้รับฉายานามในกองทัพว่า
สิงห์เหนือ เป็นคนมีฝีมือมาก ที่แท้ก็เป็นพระญาติของไต่ฝ้าพระบาท ช่างดีจริง พะยะคะ”^{๑๐}

^{๑๐} คีตกธ ก้นตามระ, สุริโยทัย, หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

(ขุนอินทรเทพกล่าวถึงขุนพิเรนทรเทพในนวนิยายเรื่อง *พ่อ*)

“ชาติตระกูลของท่านใช้ว่าจะต่ำต้อย พ่อสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์พระร่วง แม้ก็เป็นพระญาติวงศ์ฝ่ายหญิงของพระเจ้าอยู่หัวชัยราชาธิราชไม่ใช่หรือ อายุท่านก็ตั้งสามสิบสามแล้ว ครอบครัวยังไม่มี”^{๑๑}

และโดยนัยที่สอดคล้องกัน ผู้วิจัยพบว่ามี การเสนอภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพในลักษณะผู้มีบารมีด้วย ดังปรากฏในนวนิยายเรื่อง *สุริโยทัย* ว่าขุนพิเรนทรเทพเป็นผู้มีบารมีเป็นที่รู้จักในท้องถิ่นเมืองพิษณุโลกจนมีผู้กล่าวถึงขุนพิเรนทรเทพว่า “เขาเป็นคนเขื่องใครก็รู้จัก”^{๑๒} ดังนี้

“กระผมมาจากอยุธยา ตามหาขุนพิเรนทรเทพ พระคุณเจ้ารู้บ้างหรือไม่ ไปหนทางใด”

“เขาเป็นคนเขื่องใครก็รู้จัก โยมข้ามน่านน้ำหน้าวัดนี้เอง ถ้ามคนฝั่งตรงข้ามว่าค่ายบ้านจันทร์ไปทางไหน เขาจะบอกเองนะแหละ ไม่ไกลดอก”^{๑๓}

ส่วนในวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ได้แก่ *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* นวนิยายเรื่อง *สมเด็จพระสุริโยทัย* นวนิยายเรื่อง *สุริโยทัย* และ นวนิยายเรื่อง *พ่อ* นั้นล้วนแต่เสนอเหตุการณ์ตอนเสี่ยงเทียนซึ่งขุนพิเรนทรเทพต่อว่าคณะของพระเทียรราชาที่ลักลอบมาเสี่ยงทายความสำเร็จของการล้มล้างอำนาจขุนนรวงศาธิราชที่วัดป่าแก้วด้วยเหตุที่ไม่เชื่อฟังคำห้ามปรามของขุนพิเรนทรเทพ เหตุการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่าขุนพิเรนทรเทพต้องมีความสำคัญในคณะก่อการมากพอสมควรจึงสามารถออกความเห็นในเชิงต่อว่าพระเทียรราชาผู้กำลังจะเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาได้ ดังตัวอย่างใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* รูปที่ ๙ ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงตัวละครพระเทียรราชาและคณะก่อการล้มล้างอำนาจขุนนรวงศาธิราชผู้ต้องการเสี่ยงทายว่าการก่อการจะสำเร็จหรือไม่ แต่ขุนพิเรนทรเทพไม่เห็นด้วยเนื่องจากมองว่าทำการใหญ่ควรจะมี ความมั่นใจ จึงห้ามปรามมิให้คณะก่อการเสี่ยงเทียน

จักเสี่ยงเทียนเทียบให้	เห็นจริง จิตรเอย
ขุนพิเรนทรเทพดิ่ง	ติห้าม
ผิวกิจหวัดประวิง	ดกไป ทำฤฯ

^{๑๑} ปองพล อดิเรกสาร, *พ่อ ภาคสอง*, หน้า ๓๓.

^{๑๒} คึกเดช กันตามระ, *สุริโยทัย*, หน้า ๑๑๓.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

การใหญ่ใจยาคร้าม

ว่าแล้วลาจรัล^{๑๔}

ถึงแม้ในขณะนั้น ตัวละครพระเจ็ยรราชายังมิได้เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ก็น่าจะมีบารมี และมีความสำคัญมากพอสมควร เพราะคณะผู้ก่อการได้เตรียมการจะให้พระเจ็ยรราชาทรงเถลิง ฤวัลย์ราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาต่อไป ภาพที่ขุนพิเรนทรเทพติดังและออก คำสั่งห้ามปรามคณะผู้ก่อการรวมทั้งพระเจ็ยรราชามีให้เสียงเทียนทั้งยังสำคัญในเชิงสั่งสอนว่า “ทำ การใหญ่ไม่ควรหวาดกลัว” จึงเป็นพฤติกรรมที่สื่อถึงนัยยะถึงความสำคัญและอำนาจบารมีของ ขุนพิเรนทรเทพเป็นอย่างมาก ภาพที่แสดงอำนาจบารมีของขุนพิเรนทรเทพยังปรากฏให้เห็นอีกใน โคลงบทสุดท้าย ซึ่งแสดงอาการโมโหของขุนพิเรนทรเทพที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับ พระเจ็ยรราชาในลักษณะที่มีได้ด้อยศักดิ์ศรีกว่าเลย

ขณะนั้นขุนใหญ่ซ้าย	สวนกลับ โกรธฮือ
ชานหมากคายทิ้งถับ	ถูกต้อง
เทียนขุนรวงศ์ดับ	ดาลขึ้น ชมฮา
พอกฎิกขวยพรพร้อม	พระนั้นพลันหาย ^{๑๕}

นอกจากพฤติกรรมของตัวละครขุนพิเรนทรเทพในโคลงที่ยกมานี้จะสื่อถึงอำนาจบารมีของ ขุนพิเรนทรเทพแล้ว เมื่อมองในเชิงสัญลักษณ์ การเสียงเทียนครั้งนี้ได้ผลเป็นคำทำนายซึ่งให้ ความหมายว่าขุนรวงศาธิราชจะต้องถูกล้มล้าง และพระเจ็ยรราชาจะได้ขึ้นครองราชย์ การที่เทียน ของขุนรวงศาธิราชดับด้วยชานหมากของขุนพิเรนทรเทพ จึงน่าจะเป็นการปูพื้นเรื่อง(exposition) เพื่อสื่อความหมายว่าขุนพิเรนทรเทพจะเป็นผู้สังหารขุนรวงศาธิราช ซึ่งมีค่าเท่ากับว่า ขุนพิเรนทรเทพเป็นผู้ช่วยให้พระเจ็ยรราชาได้ขึ้นครองราชย์ อาจกล่าวได้ว่า การขึ้นสู่ราชบัลลังก์ ของพระเจ็ยรราชาใน โคลงภาพพระราชพงศาวดาร นั้นเกิดขึ้นได้เพราะปฏิบัติการของ ขุนพิเรนทรเทพเป็นสำคัญ

จะเห็นว่า ซาดิกำเนตที่สูงส่งของตัวละครขุนพิเรนทรเทพส่งผลให้ตัวละครขุนพิเรนทรเทพ ถูกนำเสนอให้เป็นผู้มีบารมีด้วย ลักษณะการนำเสนอเช่นนี้นับเป็นการปูพื้นให้ตัวละคร

^{๑๔}โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, หน้า ๑๔.

^{๑๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

ขุนพิเรนทรเทพมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะเป็นผู้นำคณะก่อการใหญ่ถึงขั้นล้มล้างอำนาจขุนวรวงศา
ธราชได้สำเร็จในเวลาต่อมา

๔.๑.๑.๓ ขุนศึกผู้มีสติปัญญาและความสามารถ

ในการนำเสนอภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพนั้น วรรณกรรมมักจะเน้นความสามารถด้าน
สติปัญญาและความสามารถในเชิงยุทธของขุนพิเรนทรเทพมากเป็นพิเศษ ที่เป็นเช่นนี้ น่าจะเป็น
เพราะบทประพันธ์แต่ละเรื่องต้องการสร้างความสมเหตุสมผลให้กับวีรกรรมที่ขุนพิเรนทรเทพ
สามารถทำการใหญ่สำเร็จ เช่น ในนวนิยายเรื่อง สมเด็จพระสุริโยทัย ขุนพิเรนทรเทพมีความ
เฉลียวฉลาดและมีฝีมือในทางดาบ ในนวนิยายเรื่อง สุริโยทัย ขุนพิเรนทรเทพเป็นผู้หยั่งรู้ตำรับ
พิชัยยุทธ์ เป็นนักรบผู้มีฝีมือเป็นที่ประจักษ์ และเป็นผู้วางแผนรัฐประหารทั้งหมด ส่วนในนวนิยาย
เรื่อง พ่อ ตัวละครขุนพิเรนทรเทพมีฝีมือดี “ทั้งในเชิงรบและสติปัญญา”^{๑๖} จึงทำให้สามารถโค่นล้ม
ขุนวรวงศาธราชได้

ตัวอย่างการนำเสนอภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพผู้มีความสามารถในการรบ อาจ
พิจารณาได้จากในนวนิยายเรื่อง สมเด็จพระสุริโยทัย ซึ่งเสนอฉากประลองดาบระหว่างเจ้าอินทร์
(พระมหินทร์) กับขุนพิเรนทรเทพดังนี้

ในช่วงแรกของการต่อสู้ เจ้าอินทร์เป็นฝ่ายรุกไล่ฟาดฟันอย่างฮึกเหิม หมายถึง
ปราบคู่ต่อสู้ลงให้เร็วที่สุด แต่ขุนพิเรนทรเทพกลับต้านรับเอาไว้ได้อย่างแคล่วคล่องสวยงาม
ถูกต้องตามแม่ไม้กระบวนดาบ เจ้ารามและเจ้าทิพย์นั้นส่งสุรเสียงหนุนเจ้าอินทร์ดั่งลั่น แต่
ในสายพระเนตรของผู้เจนกลอาวุธเยี่ยงพระสุริโยทัย เริ่มทรงวิตกแทนเจ้าอินทร์ พระโอรสผู้
กำลังฟาดฟันอย่างคะนองมีอยู่ในขณะนั้น และแล้วก็จริงอย่างที่พระชายาผู้เรืองฝีมือทรง
คาด หลังจากปล่อยให้เจ้าอินทร์รุกไล่อยู่เป็นครู่ใหญ่ ชันเชิงแลลวดลายเชิงดาบของ
ขุนพิเรนทรเทพก็เริ่มแสดงออก มิใช่เจ้าอินทร์จะฟันกระหน่ำด้วยแม่ไม้ใด ขุนทหารหนุ่ม
พลันแก้ไขปิดป้องได้หมดสิ้น แลโต้ตอบด้วยเพลงดาบที่เหนือกว่า ทั้งหลอกล่อยั่วเย้าจน
โอรสหนุ่มทราวมคะนองบังเกิดโทสะจริต โหมทะเลงฟันอย่างไม่คิดชีวิต ลืมสิ้นถึงคำสั่งสอน
ของพระมารดา มุ่งแต่จักเอาชัยสถานเดียว

^{๑๖} ปองพล อติเรกสาร, พ่อ ภาคหนึ่ง, หน้า ๑๑๔.

ในที่สุดเจ้าอินทร์ก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้อย่างหมดรูป ดำเนินกลับเข้าสู่พลับพลาที่ประทับอย่างเงื่องหงอย หมดสง่าราศรี^{๑๓}

ตอนที่ยกมานี้แสดงฝีมือในเชิงดาบของขุนพิเรนทรเทพที่เก่งกาจ สามารถใช้ดาบ...ได้อย่างแคล่วคล่องสวยงามถูกต้องตามแม่ไม้กระบวนดาบ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นกลยุทธ์การต่อสู้อันนำตื่นตาตื่นใจของขุนพิเรนทรเทพที่แสวงยอมเป็นฝ่ายตั้งรับในตอนต้น นัยว่าเพื่อดูฝีมือในเชิงดาบของคู่ต่อสู้ แล้วกลับมารุกไล่เอาชนะได้ในตอนท้าย การบรรยายเหตุการณ์ประลองยุทธอย่างมีชั้นเชิงในตอนนี้จะแสดงให้เห็นการนำเสนอตัวละครขุนพิเรนทรเทพให้ฝีมือในเชิงรบคือการใช้ดาบอย่างชัดเจน

ส่วนภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพในลักษณะผู้มีสติปัญญานั้นอาจพิจารณาได้จากบทบาทของขุนพิเรนทรเทพในการวางแผนบุกเข้ายึดอำนาจจากขุนรวงศาธิราชในนวนิยายเรื่อง *สุริโยทัย* ดังนี้

“คนของคุณหลวงมีจำนวนแค่นี้” ขุนพิเรนทรเทพถามอีก

“หนึ่งร้อยคนพอดี ไม่ขาดไม่เกิน พวกเราก็มีกำลังคนประมาณสามร้อย ยังไม่นับคนของเจ้าคุณพิจิตรและพระยาสุวรรณคโลกที่ขามีใบบอกให้ลงมาช่วยเพราะไม่รู้จำนวนคนค่อนข้างจะเสี่ยงเอาการอยู่”

ขุนพิเรนทรเทพครุ่นคิดหนัก หมิ่นราชเสนาหาให้ความคิดเห็นบ้างว่า “ไอ้ฉันไม่สำคัญเท่า ถ้าวรกันยึดเยื่อจะเอาเสบียงอาหารที่ไหนเลี้ยงคน”

ขุนพิเรนทรเทพจึงกล่าวสรุปประเด็น “ดังนั้นเราต้องโจมตีแบบสายฟ้าแลบ ชิงฆ่าหัวหน้าเสียก่อนไอ้ลูกน้องก็ขวัญกระเจิงเอง ปัญหาคือ เราจะเข้าถึงตัวมันได้อย่างไร” ขุนพิเรนทรเทพผู้หยั่งรู้ตำราพิชัยยุทธกลองดวดดาตรีกรดรอง^{๑๔}

ตอนที่ยกมานี้ บทประพันธ์ให้รายละเอียดเกี่ยวกับตัวละครขุนพิเรนทรเทพอย่างชัดเจนว่าเป็น...ผู้หยั่งรู้ตำราพิชัยยุทธ นอกจากนี้ ขุนพิเรนทรเทพยังมีบทบาทเป็นผู้สรุปประเด็นของแผนปฏิบัติการ ซึ่งแสดงให้เห็นฐานะของผู้มีอำนาจตัดสินใจในขณะก่อการ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็น “ชนชั้นมันสมอง” ของคณะก่อการอย่างเห็นได้ชัด

^{๑๓} วรยุทธ พิชัยศรัทธ และ ธเนศ เนติโพธิ์, *สมเด็จพระสุริโยทัย*, หน้า ๓๒.

^{๑๔} ศักดิ์เดช กันตมาระ, *สุริโยทัย*, หน้า ๑๓๔.

จะเห็นว่า ตัวละครขุนพิเรนทรเทพถูกนำเสนอให้มีคุณลักษณะด้านสติปัญญาสูงส่งและมีความสามารถในการรบ การสร้างตัวละครขุนพิเรนทรเทพให้มีความสามารถในด้านสติปัญญาและการรบนั้นน่าจะเป็นการปูพื้นเรื่องเพื่อให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับตัวละครขุนพิเรนทรเทพถึงสาเหตุที่ตัวละครนี้มีความสามารถถึงขั้นก่อการล้มราชบัลลังก์ของทรรายย์ได้โดยที่มีฐานะอยู่ในระดับของผู้นำ

๔.๑.๑.๔ ขุนศึกผู้จงรักภักดีและรักชาติ

ในประวัติศาสตร์ ถึงแม้ว่าขุนพิเรนทรเทพจะเทียบพร้อมทั้งความสามารถ บารมี และมีชาติกำเนิดสูงส่ง แต่เมื่อล้มล้างอำนาจขุนวรวงศาธิราชสำเร็จ ขุนพิเรนทรเทพก็ไม่ยึดอำนาจไว้เอง กลับอัญเชิญพระเทียรราชาขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ นวนิยายบางเรื่องจึงอธิบายเหตุผลของการกระทำดังกล่าวโดยการเน้นคุณสมบัติสำคัญของขุนพิเรนทรเทพ คือความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์มากเป็นพิเศษ เช่น นวนิยายเรื่อง *พ่อ* เสนอเหตุผลของการกระทำดังกล่าวไว้อย่างชัดเจนผ่านคำกล่าวของตัวละครขุนพิเรนทรเทพเองว่า

“ข้ามัวแต่มุ่งเป็นทหารรับใช้พระเจ้าอยู่หัวช่วยราชาธิราชด้วยความจงรักภักดีจึงไม่ได้คิดจะมีครอบครั้ว ก็เพราะความจงรักภักดีนี้แหละที่ทำให้ข้าต้องเสี่ยงภัยทำการนี้ เพื่อถวายราชบัลลังก์ให้แก่พระเทียรราชาซึ่งเป็นพระอนุชาของพระเจ้าอยู่หัว”^{๑๕}

ความที่ยกมานี้ ตัวละครขุนพิเรนทรเทพใช้คุณสมบัติเรื่องความจงรักภักดีอธิบายเหตุผลในการเชิญพระเทียรราชาขึ้นครองราชย์หลังจากล้มล้างอำนาจขุนวรวงศาธิราชสำเร็จ ภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพในนวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นภาพของขุนศึกที่มีความจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์เป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ คุณธรรมคือความจงรักภักดีของขุนพิเรนทรเทพนั้นไม่สามารถแยกออกจากคุณธรรมอีกข้อหนึ่งได้เลยคือ “ความรักชาติ” ซึ่งมีความหมายโดยนัยตรงกับความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ด้วย

^{๑๕} ปองพล อติเรกสาร, *พ่อ ภาคหนึ่ง*, หน้า ๓๓.

ความจงรักภักดีในวรรณกรรมถูกนำเสนอพร้อม ๆ กับความรักชาติเสมอ ความรักชาติของตัวละครขุนพิเรนทรเทพแสดงให้เห็นในวรรณกรรมทุกเรื่อง เช่น ใน เพลงยาวอุยธยาสาสน ความรักชาติของขุนพิเรนทรเทพแสดงออกในบทบาทของขุนนางผู้ดรนทนมัโหว่ที่ขุนวรวงศาธิราชปลงพระชนม์พระยอดฟ้าเพื่อชิงราชบัลลังก์ จึงคิดแผนการโค่นล้มอำนาจของ ขุนวรวงศาธิราช (บรรดามนตรีอำมาตย์ไม่อาจนิ่ง แค้นใจกริ่งกาสีที่ก่อเรื่อง จึงหันหน้าปรึกษากันเนืองเนือง ต่างแค้นเคืองคิดล้มบัลลังก์ทราชม^{๒๐}) ส่วนในนวนิยายเรื่อง สุริโยทัย นั้นความรักชาติแสดงให้เห็นในบทพูดหยอกล้อของขุนพิเรนทรเทพกับหลวงศรียศ ว่าขุนพิเรนทรเทพมีอยากจะย่างกรายเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาเลย เพราะขุนพิเรนทรเทพจะเข้าสู่กรุงศรีอยุธยาก็คด้วยเหตุผลเดียวคือมีคนชั่วปรากฏขึ้น ขุนพิเรนทรเทพจึงต้องมาปราบปราม แสดงว่าขุนพิเรนทรเทพไม่ต้องการจะเห็นกรุงศรีอยุธยาไม่สงบสุข ดังนี้

“ถึงเสียที อุยธยา เมืองคนดี ที่ข้าไม่อยากจะย่างกรายมานักเลย”

“ทำไมเล่าพี่ขุน”

บุรุษขี่ม้าอย่างตามมา จะเป็นใครไปไม่ได้นอกจาก หลวงศรียศ หม่อมหน้ามน

“ก็มีแต่คนดีอยู่แล้ว กูจะมาทำไม”^{๒๑}

อนึ่ง นอกจากบทสนทนาตอนนี้จะชี้ให้เห็นความรักชาติของตัวละครขุนพิเรนทรเทพแล้ว ยังแสดงความเป็นวีรบุรุษของขุนพิเรนทรเทพให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าเป็นผู้มีปณิธานมุ่งปราบปรามคนชั่วที่เป็นภัยต่อแผ่นดินด้วย

ทั้งภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพในลักษณะขุนศึกผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และขุนศึกผู้รักชาตินั้นล้วนแต่สนับสนุนพฤติกรรมที่ขุนพิเรนทรเทพตัดสินใจก่อรัฐประหารล้มล้างพระราชย์คือขุนวรวงศาธิราชในกรอบของความคิดที่ว่าภารกิจของขุนวรวงศาธิราชเป็นภัยต่อชาติ ซึ่งวรรณกรรมทั้ง ๕ เรื่องต่างเขียนขึ้นในกรอบความคิดเดียวกันนี้ทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุป ภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพจากข้อมูลที่น่ามาศึกษาปรากฏในวรรณกรรมจำนวน ๕ เรื่อง วรรณกรรมทุกเรื่องล้วนแต่เสนอภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพไปใน

^{๒๐}จินตนา ปิ่นเฉลียว, เพลงยาวอุยธยาสาสน, หน้า ๖๓-๖๔.

^{๒๑}คึกเดช กันตามระ, สุริโยทัย, หน้า ๑๒๘.

ทิศทางเดียวกันคือเสนอให้เป็นวีรบุรุษผู้ปราบยุคเข็ญ โดยมีคุณลักษณะสำคัญของตัวละคร
ขุนพิเรนทรเทพ ๔ ประการมาสนับสนุนภาพตัวแทนในลักษณะดังกล่าว

๔.๑.๒ นักรักนักรบ

นอกจากภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพจะถูกนำเสนอในฐานะผู้ล้มล้างอำนาจของ
ขุนวรวงศาธิราชแล้ว ยังพบว่าในวรรณกรรมบางเรื่อง ได้แก่ นวนิยายเรื่อง สมเด็จพระสุริโยทัย และ
พ่อ นั้น ตัวละครขุนพิเรนทรเทพถูกนำเสนอในลักษณะของนักรักนักรบด้วย คือนอกจากจะเป็น
ขุนพลที่เก่งกล้าแล้ว ยังปรากฏบทรักที่โลดโผนน่าประทับใจของตัวละครขุนพิเรนทรเทพให้เห็นใน
วรรณกรรมอีกด้วย เช่น ในนวนิยายเรื่อง สมเด็จพระสุริโยทัย ของ ธเนศ เคนดิโพธิ์ และ วรยุทธ
พิชัยศรทัต มีการสร้างฉากรักระหว่างตัวละครขุนพิเรนทรเทพกับพระสวัสดิราชให้ได้มาพบกันใน
สถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้ขุนพิเรนทรเทพแสดงความเก่งกาจให้พระสวัสดิราชเห็น คือได้ช่วย
พระสวัสดิราชไว้จากการกลั่นแกล้งลงนามของเหล่าทหารนักเลงในตลาด ทำให้พระสวัสดิราช
ประทับใจ และมีใจให้ขุนพิเรนทรเทพในเวลาต่อมา

บทรักโลดโผนของขุนพิเรนทรเทพในนวนิยายเรื่องดังกล่าวอาจพิจารณาได้จากครั้งที่
ขุนพิเรนทรเทพหนีไปอยู่หัวเมืองแล้ว แต่ลอบกลับมาสืบข่าวและอารักขาสมาเด็จพระสุริโยทัย
ขุนพิเรนทรเทพเกือบจะพลาดถูกจับได้ จึงเข้าไปหลบในตำหนักของพระสวัสดิราชโดยบังเอิญ
พระสุริโยทัยมาเคาะประตูห้องบรรทมของพระสวัสดิราชที่มีขุนพิเรนทรเทพอยู่ พระสวัสดิราชช่วย
ซ่อนตัวขุนพิเรนทรเทพโดยเปลื้องสไบออกห่มขุนพิเรนทรเทพไว้ ฉากนี้น่าจะตัดแปลงมาจาก
วรรณกรรมเอกเรื่อง *ผู้ชนะสิบทิศ* ของยาขอบ ที่แสดงบทรักอันโลดโผนในวัยหนุ่มของจะเด็จ ดังนี้

พระสวัสดิราชทรงขานรับด้วยสุรเสียงที่บังคับให้เป็นปกติแล้ว

“เดี๋ยวเพคะ เสด็จแม่”

รับสั่งแล้วก็เคลื่อนพระองค์ลงจากตั่งที่บรรทม ดำเนินปราดไปที่ประตูชัษบจะทรง
ถอดสลักดาลประตูออก แต่แล้วก็ทรงหยุดชะงักเมื่อสายพระเนตรเหลือบแลเห็นสไบคลุม
พระองค์ที่เปโระไปด้วยเลือดขุนพิเรนทรเทพ ในช่วงเวลาที่ถูกละหุกันนั้น พระธิดาก็ตัดสิน
พระทัยอย่างรวดเร็ว ทรงเปลื้องสไบที่ห่มพระองค์อยู่โยนข้ามตั่งลงไปคลุมอยู่บนร่างของ

ขุนพิเรนทร์พอดิบพอดี คงเหลือเพียงพระภูษาที่ทรงสะพักแนบพระวรกาย เผยช่วงอังสะ
กลมกลึงขาวผ่องทั้งสองข้าง^{๒๒}

และในฉากเดียวกัน เมื่อสมเด็จพระสุริโยทัยเสด็จไปแล้ว

ขุนทหารหนุ่มมององค์พระธิดาด้วยแววตาแจ่มใสเป็นประกาย

“กระหม่อมไม่เป็นไรหรอก ยิ่งได้พระเมตตาจากฝ่าบาท ก็เหมือนได้กำลังใจอีกกลืน
เหลือแล้ว สมกับที่กระหม่อมรำลึกถึงฝ่าบาทมาตลอดเวลา และต่อแต่นี้ใจของกระหม่อมก็
คงจะมีแต่ฝ่าบาทเป็นเชื้อโหม เร่งเร้าให้มีกำลังสู้ศัตรูต่อไปไม่สิ้นสุด”

แล้วมือกรำด้วยกรำศึกของขุนพิเรนทรเทพก็เอื้อมไปแตะพระพาหาเนียนนุ่ม
ละมุนแห่งองค์พระธิดาเพียงแผ่วเบาอย่างทะนุถนอม พระสวัสดิราชแยมพระสรวงงามจับ
ดาพลางยกพระกรขึ้นกุมเกาะทาบทับลงบนมือของขุนทหารหนุ่มอย่างนุ่มนวล สาย
พระเนตรและสายตาทั้งสองสบประสานอย่างเข้าใจซึ่งกันและกัน แต่ทันใดทั้งพระธิดาและ
ขุนทหารก็องสะดุ้งสุดตัวเมื่อยินเสียงตบประตูห้องบรรทมดังขึ้นอีกครั้ง^{๒๓}

บทบาทของหญิงผู้สูงศักดิ์กับขุนศึกหนุ่มช่อนตัวอยู่ด้วยกันในห้องแล้วฝ่ายชายพลอดรัก
ด้วยการเล่นโวหารแล้วมีผู้มาเคาะประตูห้องนี้ น่าจะนำมาจาก ผู้ชนะสิบทิศ ตอน ลุกร่วมนม การที่
ผู้ประพันธ์นำบทบาทของจะเด็ดผู้ซึ่งเป็นที่รู้จักในฐานะยอดนักรักนักรบในสายธารวรรณกรรมไทย
มานำเสนอภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพก็น่าจะเป็นความพยายามสร้างตัวละครขุนพิเรนทรเทพ
ให้เป็นนักรักผู้ยิ่งใหญ่เช่นเดียวกับตัวละครจะเด็ด

ส่วนในนวนิยายเรื่อง พ่อ แม้จะไม่ปรากฏบทแสดงความรักของตัวละครขุนพิเรนทรเทพ แต่
ก็ปรากฏการทำความในครั้งที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้ขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระ
มหาธรรมราชาธิราชแล้ว ปรากฏว่าตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงเคยลอบมีความสัมพันธ์
กับหญิงสาวชื่อพะยอมที่ขุนพิเรนทรเทพได้ช่วยชีวิตไว้จากโจรที่จับตัวไปในครั้งที่ยังทรงเป็น
ขุนพิเรนทรเทพ ทำให้เกิดพระราชโอรสคือขุนรามผู้เข้ามาเป็นทหารรับใช้ในพระราชวังโดยที่สมเด็จพระ
มหาธรรมราชามีทรงทราบมาก่อนว่าเป็นลูก และตัวละครขุนรามซึ่งชอบพอกับตัวละครพระ
สุวรรณเทวี (พระสุพรรณกัลยา) อยู่จึงมีอาจสมรักเพราะเป็นพี่น้องร่วมบิดา^{๒๔}

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๒.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๖ - ๒๑๗.

^{๒๔} ปองพล อดิเรกสาร, พ่อ ภาคสอง, หน้า ๑๒๔ - ๑๒๕.

การเสริมบทบาทนักรักนักรบให้กับตัวละครขุนพิเรนทรเทพน่าจะเป็นความพยายามสร้างสีสันและเสน่ห์ให้กับตัวละครขุนพิเรนทรเทพตามแบบฉบับของวีรบุรุษที่สืบทอดมาจากวรรณกรรมไทยเรื่องอื่นๆ และนับได้ว่าเป็นการสื่อความหมายให้ตัวละครขุนพิเรนทรเทพเป็นวีรบุรุษที่อยู่ในความเข้าใจของคนไทยได้ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า ภาพตัวแทนของขุนพิเรนทรเทพในวรรณกรรมแต่ละเรื่องถูกนำเสนอให้เป็นวีรบุรุษในอุดมคติที่เพียบพร้อมทั้งคุณลักษณะ บทบาท และพฤติกรรม ไม่ว่าจะเสนอในลักษณะผู้ปราบยุคเข็ญหรือลักษณะนักรักนักรบก็ตาม แม้จะมีบุคลิกในด้านไม่ดีบ้างเช่น ใจร้อน แต่บทประพันธ์แต่ละเรื่องก็สร้างบุคลิกดังกล่าวให้สนับสนุนการประกอบวีรกรรมปราบยุคเข็ญทั้งสิ้น หากพิจารณาในบริบทของการประกอบสร้างภาพตัวแทน อาจกล่าวได้ว่าบทบาทของขุนพิเรนทรเทพในวรรณกรรมมักเป็นบทบาทของวีรบุรุษ โดยที่ตัวละครขุนพิเรนทรเทพเป็นตัวละครที่ใช้แสดงตัวอย่างของความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และการต่อต้านทรราชย์ผู้เป็นภัยต่อบ้านเมืองเสมอ

๔.๒ สถานภาพพระมหาธรรมราชา

ตัวละครพระมหาธรรมราชาปรากฏในวรรณกรรมที่นำมาศึกษาจำนวน ๑๐ เรื่อง ได้แก่ เสภาพระราชพงศาวดาร โคลงภาพพระราชพงศาวดาร เฉลิมเกียรติกษัตริย์คำฉันท์ นวนิยายเรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ เพลงยาวอุยฺยยาวสาน ผืนแผ่นดินไผ่น้ำหล่อเลี้ยงคุณ นวนิยายเรื่อง สมเด็จพระสุริโยทัย นวนิยายเรื่อง พ่อ นวนิยายเรื่อง กษัตริยา และ ร้อยกรองประวัติศาสตร์สงครามฯ

สถานภาพพระมหาธรรมราชานับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ส่งผลให้วรรณกรรมแต่ละเรื่องเสนอภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาแตกต่างกันทั้งในด้านดีและในด้านไม่ดี โดยที่การตีความเหตุการณ์หลังจากที่พระมหาธรรมราชาเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองที่วิทยาลัยพนันนี้เรียกว่าเหตุการณ์ “พระมหาธรรมราชาเสียเมือง” เป็นปัจจัยสำคัญที่เข้ามากำกับความแตกต่างดังกล่าว ในที่นี้จะแบ่งภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาตามกลุ่มวรรณกรรมที่มีแนวโน้มการนำเสนอไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยพบว่าแบ่งอย่างกว้างๆ ได้เป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ พระมหาธรรมราชาผู้ต่อสู้เพื่อชาติ พระมหาธรรมราชาผู้เผด็จชาติตน และ พระมหาธรรมราชาผู้พ่ายแพ้

๔.๒.๑ พระมหาธรรมราชาผู้ต่อสู้เพื่อชาติ

ลักษณะร่วมที่สำคัญของภาพตัวแทนพระมหาธรรมราชาที่ถูกนำเสนอในด้านตินั้นคือ ภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาในลักษณะ “พระมหาธรรมราชาผู้ต่อสู้เพื่อชาติ” กล่าวคือ วรรณกรรมในกลุ่มนี้เห็นว่าพระมหาธรรมราชานำความสามารถแบบเสนาธิการและความสามารถด้านการรบมาใช้ต่อต้านข้าศึกพม่าเพื่อประโยชน์แก่ชาติไทย

ตัวอย่างการเสนอภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาผู้ต่อสู้เพื่อชาติที่ปรากฏในวรรณกรรม เช่น เฉลิมเกียรติกษัตริย์คำฉันท์ กล่าวชื่นชมทหารม้าของพระมหาธรรมราชาว่าเป็นกองทหารที่กล้าหาญยอมสละชีพเพื่อชาติ

ทหารม้ามหาธรรม	ะราชคล้าพยายาม
จะสู้บ่ข่าจะเอาความ	ชะเมอทัพขยับไฉน
คนองดักคนองด้อม	คนองปลอมมิกล้วยภัย
จะแลกชีพกะเอาชัย	ฉลองชาติเฉลิมตน ^{๒๔}

ส่วนในนวนิยายเรื่อง กษัตริยา ตอน แก้วกษัตริยา นั้น บทพูดเดี่ยวในใจ (monologue) ของตัวละครพระมหาธรรมราชาชี้ให้เห็นความรักชาติอันยิ่งใหญ่เหนือความสุขอย่างมนุษย์ปุถุชนเมื่อทรงยกพระสุพรรณกัลยาให้พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง นั่นคือ แม้พระองค์จะรักพระราชธิดามากกว่าพระชนม์ชีพ แต่ความรักที่มีต่อพระราชธิดาก็ยังมีเทียบเท่าความรักชาติ

ลูกเอ๋ย...พ่อรักเจ้ายิ่งสิ่งใด
 ลูกเอ๋ย...ชีวิตพ่อให้เจ้าได้ด้วยยินดี
 ลูกเอ๋ย...ประดาสมบัติของโลกนี้หาเทียบเจ้าไม่
 ลูกเอ๋ย...ยกไว้แต่แผ่นดิน!^{๒๕}

ได้กล่าวแล้วว่า ภาพตัวแทนในด้านไม่ดีของพระมหาธรรมราชานั้นมีสาเหตุมาจากพฤติการณ์การเข้าสวามิภักดิ์ต่อฝ่ายพม่าซึ่งเป็นอริราชศัตรูของชาติไทยหรือภาพตัวแทนในลักษณะ

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๓.

^{๒๕} ทมยันตี, กษัตริยา ตอน แก้วกษัตริยา, หน้า ๔๑๘.

“ผู้เผด็จชาติตน” ผู้วิจัยพบว่า ภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัยเพื่อชาตินั้นมีลักษณะตอบโต้และโต้แย้งภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ในลักษณะ “ผู้เผด็จชาติตน” อย่างเห็นได้ชัด

ภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ที่ตอบโต้ภาพไม่ดียังกล่าวมานั้นปรากฏในลักษณะสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ผู้ทรงเป็นเสนาธิการและเก่งกาจในเชิงยุทธ์ โดยมีคุณธรรมคือความรักชาติ กำกับอยู่เบื้องหลังวีรกรรมต่างๆที่พระมหากษัตริย์ราชวงศ์ทรงกระทำ ดังจะแยกเป็นสองประเด็นย่อย ดังนี้

๔.๒.๑.๑ ยอดเสนาธิการ

ภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ลักษณะนี้ ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *พ่อ* และนวนิยายเรื่อง *กษัตริย์ดา* ตอน *แก้วกษัตริย์ดา*

คำว่า “เสนาธิการ” ในที่นี้ ผู้วิจัยนำมาจากนวนิยายเรื่อง *กษัตริย์ดา* ตอน *แก้วกษัตริย์ดา* ซึ่งอธิบายคุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ผู้ทรงเป็นเสนาธิการ ซึ่งหมายถึงผู้เชี่ยวชาญพิชัยสงคราม จึงมีความสามารถสูงด้านการวางแผนรบและกลยุทธ์ทางการเมือง ดังปรากฏในคำกล่าวของตัวละครพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ใน *กษัตริย์ดา* ตอน *แก้วกษัตริย์ดา* ว่า

“คำว่า...รบ มิใช่หมายถึงตอนปะทะด้วยศาสตราเท่านั้น มิเช่นนั้นเราจะมีพิชัยสงครามหรือ นักรบต้องรู้ตั้งแต่การเคลื่อนทัพ ตั้งทัพ และถอยทัพ พระเจ้าหงสาวดีตะเบงชเวตตี้ก็เคยถอยทัพ การรบอยู่ที่สมอง วิถีคิด เพียงการเคลื่อนพล การเข้าตี ผิดยุทธวิธี ก็แพ้แล้ว วันนี้เราแพ้ด้วยกำลังพล ปะทะก็แหลกกลาญ ทำไมเราไม่ชะลอเวลา เราไม่รวมพลใหม่...ช้าเป็นการ...นานเป็นคุณ...วันพระมิได้มีหนเดียว วันนี้...เราต้องอดเปรี้ยวไว้กินหวาน เราต้องนำขุนไว้โน้มน้ำใสไว้นอก”^{๒๗}

คำกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นวิถีคิดแบบ “เสนาธิการ” ว่าในการรบนั้น การวางแผนและกำหนดท่าทีการแสดงออกอย่างชาญฉลาดนั้นเป็นปัจจัยสำคัญแห่งชัยชนะ

นวนิยายเรื่อง *กษัตริย์ดา* และ *พ่อ* นำเสนอเหตุการณ์ “พระมหากษัตริย์ราชวงศ์เสียเมือง” โดยอธิบายเหตุการณ์ดังกล่าวว่าพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ได้ทรงเข้าข้างศัตรูเพราะปรารถนาลาภยศ แต่เนื่องจากสถานการณ์ฝ่ายไทยเสียเปรียบ พระมหากษัตริย์ราชวงศ์จึงต้องทรงยอมเข้าสวามิภักดิ์โดย

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

คุษณี แต่ก็มีได้ทรงฟ่ายแพ้อย่างหมดรูป กลับทรงวางแผนการแก้ไขไว้แล้ว เช่น ฝึกปรือให้พระนเรศวรทรงเติบโตขึ้นมากอบกู้เอกราชได้สำเร็จในอนาคต ส่งพระสุพรรณภักยาไปเป็นพระชายาของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเพื่อคอยสืบข่าวทางพม่าและผูกใจพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง เป็นต้น

พิจารณาตัวอย่างการอธิบายเหตุการณ์ของตัวละครพระมหาธรรมราชาที่เข้าข้างพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองแบบยอดเสนาริการได้จากคำอธิบายของตัวละครพระยาสุนทรสงครามที่กล่าวกับพระนเรศวร ในนวนิยายเรื่อง *พ่อ* ดังนี้

“พระราชโอรสทรงมีความคิดลึกซึ้งเกินเด็กวัยเดียวกัน ข้าพระบาทอยากขอให้พระราชโอรสทรงยอมรับว่าชะตาชีวิตของคนแต่ละได้ถูกลิขิตไว้แล้ว การที่พระราชบิดาของพระองค์ได้ตกอยู่ในภาวะจำยอมที่ต้องเป็นประเทศราชของหงสาวดีและทำทุกอย่างที่บุเรงนองต้องการถึงแม้ในพระทัยของพระองค์จะเต็มไปด้วยความทุกข์ก็ตาม ก็เพื่อรักษากรุงศรีอยุธยาไว้ไม่ให้ถูกทำลายและเพื่อรอเวลาให้พระราชโอรสเติบโตเป็นหนุ่ม พระองค์ทรงยอมให้บุเรงนองนำตัวพระราชโอรสไปหงสาวดีก็เพราะปรารถนาจะให้พระโอรสได้เรียนรู้วิชาการรบและตำราพิชัยสงครามจากบุเรงนอง พระองค์ทรงเป็นห่วงเป็นใย ดังนั้นตลอดเวลาที่พระราชโอรสอยู่ที่หงสาวดีพระองค์จึงไม่กล้าขัดแย้งกับบุเรงนอง เพราะเกรงว่าจะเกิดเหตุกับพระราชโอรสเช่นที่เกิดกับพระราเมศวร แต่การที่พระราชบิดาของพระองค์ทรงผูกมิตรกับบุเรงนองไว้ก็เป็นผลดีเพราะทำให้ได้ครองราชย์เป็นพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาอันเป็นการสร้างฐานให้แก่พระราชโอรส ทั้งๆที่กรุงศรีอยุธยาตกเป็นประเทศราชของหงสาวดีก็ตาม พระราชโอรสต้องทรงยอมรับความจริงว่า ขณะนี้พระราชอำนาจของบุเรงนองและแสนยานุภาพของหงสาวดียิ่งใหญ่ที่สุด”^{๒๔}

คำกล่าวที่ยกมานี้ อธิบายว่าตัวละครพระมหาธรรมราชาต้องเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเพราะว่าจำเป็นและเป็นอิทธิพลของโชคชะตา นอกจากนี้คำกล่าวของตัวละครพระยาสุนทรสงครามยังพยายามชี้ให้เห็นผลจากการวางกลยุทธ์อันชาญฉลาดของพระมหาธรรมราชาในการตัดสินใจเช่นนั้น ได้แก่ การรักษากรุงศรีอยุธยาไว้ การส่งพระนเรศวรไปหงสาวดีเพื่อเรียนพิชัยสงคราม และการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเพื่อให้ได้ขึ้นครองราชย์และทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นฐานอำนาจให้พระนเรศวรเพื่อต่อต้านหงสาวดีในภายหลัง จะเห็นว่า ความฟ่ายแพ้ต่อฝ่ายหงสาวดีในนวนิยายเรื่องนี้ถูกอธิบายใหม่ให้เป็นการโอนอ่อนไปตามสถานการณ์เพื่อ

^{๒๔} ปองพล อดิเรกสาร, *พ่อ ภาคสอง*, หน้า ๒๐๒.

ป้องกันความเสียหายไปพร้อมกับวางกลยุทธ์กอบกู้เอกราชอันแยบยลของตัวละครพระมหาธรรมราชา

ส่วนในนวนิยายเรื่อง *กษัตริยา ตอน แก้วกษัตริยา* เสียงของผู้เล่าประเมินการกระทำของตัวละครพระมหาธรรมราชาไว้ดังนี้

พระมหาธรรมราชา ชวนศึกผู้จัดเจน 'อ่าน' เกมการเมืองระหว่างประเทศขณะนั้น ทะลุปรุโปร่ง ในยามนั้นย่อมมีใคร 'ยิ่งใหญ่' เกินพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ลุ่มน้ำอิระวดีทั้งหมดอยู่ในพระราชอำนาจ แลยังอาจเอื้อมถึงล้านนา ต่อไปคือล้านช้าง ไทย...อยู่กลาง...จะเหลืออะไร? การผูกพันไมตรีไว้ จะบรรเทาภัยยับยั้ง... วันนี้มีไฉนของเรา ควรยังยอ ผู้ที่สืบสานต่อ คือพระโอรส ถ้าตอนนั้นพระนเรศวรพระชนม์มราว ๑๐ - ๑๑ พระเอกาทศรถก็ยังไม่ทรงพระเยาว์ มากนัก ผู้ที่จะสืบทอดพระปณิธานได้ มีพระองค์เดียว แล้วใครว่าพระมหาธรรมราชาผิด? ...ศึกกระชั้น กำลังน้อย ลาดล่า รอดต่อ รวมพลหาญ มองการได้สบช่อง จ้องโจมจู่บ่ารู คู่ชั้นเชิงจงดี... พระมหาธรรมราชา ฝ่ายเสนาธิการวางกลการศึกยึดเยื่อ ถอยหนึ่งก้าวไปตั้งหลักให้ มัน เพื่อ...วันข้างหน้า!^{๒๔}

คำอธิบายข้างต้นตรงกับคำอธิบายในนวนิยายเรื่อง *พ่อ* ในแง่ของการโอนอ่อนต่อศัตรูผู้มีอำนาจเหนือกว่าเพื่อฉกฉวยโอกาสในการกอบกู้เอกราชได้ในอนาคต แม้ว่าคำอธิบายที่ยกมาข้างต้นนี้จะมีจุดเน้นต่างกันก็ตาม กล่าวคือ ใน *พ่อ* จะเน้นความรักและห่วงใยพระราชโอรสคือพระนเรศวร ส่วน *กษัตริยา ตอน แก้วกษัตริยา* จะมุ่งชื่นชมความสามารถและวิธีคิดอันแยบยลของพระมหาธรรมราชาเป็นพิเศษ แต่สาระสำคัญของคำอธิบายในนวนิยายทั้งสองเรื่องนั้นตรงกัน คือในการที่ทรงเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองนั้น พระมหาธรรมราชาทรงมีเหตุผลที่ชัดเจนและหวังดีต่อประเทศชาติอย่างแท้จริง

^{๒๔} ทมยันตี, *กษัตริยา ตอน แก้วกษัตริยา*, หน้า ๒๔๑.

โดยนัยนี้ การสวามีภักดีต่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองในกรอบคิดของนวนิยายทั้งสองเรื่อง จึงมิใช่การทรยศบ้านเมือง แต่เป็นการดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองที่ชาญฉลาด และเป็นความเสียสละของพระมหาธรรมราชาที่ทรงยอมถูกประณามเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ

ภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาแบบ “ยอดเสนาศิการ” ในนวนิยายทั้งสองเรื่องนี้จึงเป็นภาพของกษัตริย์ผู้เก่งกาจ ชาญฉลาดและหวังดีต่อประเทศชาติอย่างแท้จริง

๔.๒.๑.๒ ยอดนักรบ

ภาพตัวแทนในลักษณะดังกล่าวปรากฏใน *เฉลิมเกียรติกษัตริย์คำฉันท์* และนวนิยายเรื่อง *สมเด็จพระสุริโยทัย*

นอกจากความเก่งกาจในด้านการคิดการวางแผนแล้ว วรรณกรรมทั้งสองเรื่องข้างต้นเลือกเสนอภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาในด้านดีโดยเน้นที่ความสามารถด้านการรบเด่นกว่าการวางแผนแบบเสนาศิการ วรรณกรรมในกลุ่มนี้จะมุ่งแสดงให้เห็นบทบาทการรบที่เก่งกาจของตัวละครพระมหาธรรมราชา เช่น บทบาทการตีทัพหงสาวดีใน *เฉลิมเกียรติกษัตริย์คำฉันท์* ตอนที่ทัพหงสาวดีถอยกลับจากกรุงศรีอยุธยาไปทางเหนือ บทประพันธ์แสดงให้เห็นว่าทัพของพระมหาธรรมราชาเหนือกว่าหงสาวดี โดยข่มขู่ที่อยู่และเข้าจู่โจมอย่างแข็งขันจนทัพหงสาวดีแตกพ่ายไปจนพันเขตชายแดนไทย ดังนี้

มหาธรรมราชข่ม	ณสมทุมพะนมเนา
ก็เป็นที่อริเดา	มิถึงกละมารยา
พลูปืนฤกษ์ก็เอิกอิ่ง	ปะปังปึงทะเล้งดา
ฉลองฟากอรัญดา	พิฆาฏราชอรินเตลง
มิรู้ตัวละมัวเหมิ	สท้านเท้มบเป็นเพลง
พม่าพลก็กร่นเกรง	กระหนาบฆ่าถลาหนี ^{๓๐}

ส่วนในนวนิยายเรื่อง *สมเด็จพระสุริโยทัย* ปรากฏบทบาทแสดงความสามารถของพระมหาธรรมราชาที่สามารถบุกเข้าไปทำลายค่ายหงสาวดีและชิงตัวพระราเมศวรได้แม้จะมีกำลังคนน้อยกว่า บทประพันธ์พรรณนาเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ว่า

^{๓๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, *เฉลิมเกียรติกษัตริย์คำฉันท์*, หน้า ๑๘๔ - ๑๘๖.

พระมหาธรรมราชาทรงสวมวิญญานนายกองทะเลวงฟันผู้เคยพิชิตศึกลำพูนมาแล้ว
อีกครั้งหนึ่ง รบตะลุยเข้าไปทางไหน ศีรษะ แขนและขาของศัตรูรูปลิว่อนกระจัดกระจาย
แตกกระเจิงไม่เป็นกระบวน ทหารก็ติดตามก็กระหน่ำส่ำทับซ้ำอย่างเหยียดเหยียด เพียงครู่
เดียวพระมหาธรรมราชาก็ทรงบุกเข้าถึงกระท่อมและนำพระรามศรออกจากที่คุมขังได้
ท่ามกลางความสับสนอลหม่าน^{๓๑}

จะเห็นว่า คำบรรยายอันดุเดือดดังกล่าวเสนอภาพของพระมหาธรรมราชาผู้กล้าหาญและมี
ความสามารถในการรบอย่างสูง บทประพันธ์อ้างถึงความสามารถในอดีตของตัวละครพระมหาธรรม
ราชาสมัยที่เป็นขุนพิเรนทรเทพว่าสามารถใช้ดาบพิชิตศึกลำพูนมาแล้ว ซึ่งเป็นการส่ำทับถึง
ความสามารถในการรบของพระมหาธรรมราชาอย่างชัดเจน

น่าสังเกตว่าภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาในฐานะยอดนักรบนั้นปรากฏใน
วรรณกรรมที่เลือกเสนอบทบาทของพระมหาธรรมราชาตั้งแต่สมัยที่เป็นขุนพิเรนทรเทพไปจนก่อน
จนถึงเหตุการณ์ “พระมหาธรรมราชาเสียเมือง” ทั้งสองเรื่อง* จึงอาจกล่าวได้ว่าภาพความเก่งกาจ
ของตัวละครพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมสองเรื่องนี้สืบเนื่องมาจากภาพของขุนพิเรนทรเทพผู้
ปราบยุคเข็ญในตอนต้นของวรรณกรรมนั่นเอง

ที่สำคัญ วรรณกรรมกลุ่มนี้ล้วนแต่เลือกเสนอความสามารถในเชิงยุทธของ
พระมหาธรรมราชาในเหตุการณ์ที่ทรงเป็นขุนศึกของฝ่ายไทย และทรงใช้ความสามารถดังกล่าวเพื่อ
ปราบปรามข้าศึกของชาติอย่างเต็มที่ทั้งสิ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ความต้องการเสนอคุณลักษณะคือ
ความรักชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้วรรณกรรมเลือกเสนอภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาที่มี
ความสามารถในเชิงยุทธด้วย

^{๓๑} วรยุทธ พิชัยศรทัต และ ธเนศ เคนดิโพธิ์, สมเด็จพระสุริโยทัย, หน้า ๖๐๙.

*ใน เฉลิมเกียรติยศศรีคำฉันท์ นั้น แม้จะไม่ปรากฏบทบาทของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในสถานภาพขุนพิเรนทรเทพ
เลย แต่ได้มีการเกริ่นถึงวีรกรรมในอดีตของขุนพิเรนทรเทพในตอนต้นเรื่องเล็กน้อย โปรดดู สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
นราธิปประพันธ์พงศ์, เฉลิมเกียรติยศศรีคำฉันท์, หน้า ๑๐ เนื้อหาคำฉันท์มีว่า

ครั้นขุนพิเรนทร์ปลด ทรายศบดแขยง
ฆ่าแม่ณหัวทาง วระวงศ์วินาศดวลย์
เชิญองค์พระเขียรเอก อภิเชกสนองพระพันธุ์
ผ่านไผทมิไศวรร ยะมล้างกลีฉลาย

อนึ่ง น่าสนใจว่าในนวนิยายเรื่อง *สมเด็จพระสุริโยทัย* ปรากฏลักษณะย่อยของภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาในลักษณะ “พระมหาธรรมราชาผู้ตระหนักถึงผลร้ายของสงคราม” ด้วย แม้จะทรงมีความสามารถด้านการรบก็ตาม ดังปรากฏในตอนท้ายเรื่องที่ว่าตัวละครพระมหาธรรมราชา กล่าวกับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองว่า

แผ่นดินจะสมบูรณ์ได้ ถ้าไม่มีศึกสงคราม เพราะสงครามไม่เคยให้อะไรแก่แผ่นดิน นอกจากซากยับเยินและเสียงร้องไห้^{๓๒}

ภาพตัวแทนในลักษณะพระมหาธรรมราชาผู้ตระหนักถึงผลร้ายของสงครามนี้ถูกแทรกเข้ามาในแก่นเรื่องย่อยของบทประพันธ์ว่าด้วยพิษภัยของสงคราม ซึ่งสัมพันธ์กับปริบททางสังคมและการเมืองในสมัยที่ประพันธ์ ดังจะเสนอต่อไปในบทที่ ๔

อาจกล่าวได้ว่า ภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาในลักษณะพระมหาธรรมราชาผู้ต่อสู้เพื่อชาตินั้นส่งผลต่อการสร้างภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาให้มีคุณลักษณะที่เก่งกาจทั้งด้านการวางกลยุทธ์และด้านการรบ วรรณกรรมแต่ละเรื่องเสนอภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาให้มีความสามารถทั้งสองด้านแต่มีจุดเน้นของความสามารถต่างกันตามแต่สารสำคัญที่วรรณกรรมแต่ละเรื่องต้องการนำเสนอ ซึ่งล้วนแต่เป็นภาพตัวแทนในเชิงยกย่องพระมหาธรรมราชาทั้งสิ้น

๔.๒.๒ พระมหาธรรมราชา “ผู้เผด็จชาติตน”

ภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาในลักษณะดังกล่าวปรากฏใน *เสภาพระราชพงศาวดาร* *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* *เพลงยาวอุยงยาวสาน* และ *บทร้อยกรองประวัติศาสตร์สงครามไทย-พม่า การเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๑*

นอกจากภาพด้านดีของพระมหาธรรมราชาที่กล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกนำเสนอในด้านไม่ดีคือเป็นพระมหาธรรมราชาผู้ทรยศต่อชาติซึ่งตรงข้ามกับภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาผู้ต่อสู้เพื่อชาติอย่างเห็นได้ชัด

กลุ่มคำว่า “ผู้เผด็จชาติตน” ในที่นี้ยกมาจาก *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* ที่กล่าวดำเนินตัวละครพระมหาธรรมราชาว่าทรงเป็นผู้ทรยศต่อชาติไปเข้าข้างฝ่ายพม่า ภาพตัวแทนของพระมหา

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑๘.

ธรรมราชาในวรรณกรรมกลุ่มนี้เกิดจากการตีความพฤติกรรมหลังจากทรงที่เข้าสวามิภักดิ์ต่อพม่าว่าเป็นการกระทำที่ทรยศต่อชาติไทยแทบทั้งสิ้น การอธิบายเช่นนี้มีปฏิสัมพันธ์ตอบโต้กับภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ที่ถูกนำเสนอในด้านดี โดยเลือกอธิบายพฤติกรรมเดียวกันในทางไม่ดีและตำหนิสมเด็จพระมหากษัตริย์ว่าทรยศ

ภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในลักษณะนี้ล้วนแต่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ “พระมหากษัตริย์เสียเมือง” คือการเสียเมืองพิษณุโลกและสมเด็จพระมหากษัตริย์ต้องเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง กล่าวคือ หลังจากเสนอภาพความพ่ายแพ้ของฝ่ายพิษณุโลกแล้ว บทประพันธ์ก็จะเสนอภาพพระมหากษัตริย์ที่เข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองแล้วพาทัพพม่ามาตีกรุงศรีอยุธยาจนสำเร็จ ดังตัวอย่างใน เพลงยาวอยุธยาสาธยาย ดังนี้

๑๙๙.มอญจิงยุพิษณุโลกพิโยคยาตร
แล้วร่วมกันสรรพพลยกพลมา

ไปเป็นประเทศราชชาติหงสา
หมายเข้าคร่ำอุรุษยับกับมือมอญ^{๓๓}

ในลักษณะดังกล่าว ตัวละครพระมหากษัตริย์ถูกจัดวางให้เป็นชนวนของการเสียกรุงศรีอยุธยาโดยการเข้าร่วมกับข้าศึกมอญ-พม่าแล้วหันมาตีกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นประเทศชาติของพระองค์เอง ซึ่งส่งผลต่อการตีความตัวละครสมเด็จพระมหากษัตริย์ให้เป็น “ผู้เผด็จชาติตน” อย่างเห็นได้ชัด

วรรณกรรมกลุ่มนี้จึงเลือกนำเสนอภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ให้เป็นผู้ร้ายผ่านการนำเสนอเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามพระราชพงศาวดารโดยนำเสนอให้พระมหากษัตริย์มีบทบาทที่เป็นคุณแก่ฝ่ายมอญ-พม่าและเป็นโทษต่อฝ่ายไทย เช่น การทูลให้พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองชิงตัวพระเทพกษัตริย์ที่จะนำไปถวายล้านช้าง การปล่อยแพไฟทำลายกรุงศรีอยุธยา การชักนำทัพหงสาวดีมาตีกรุงศรีอยุธยา เป็นต้น

วรรณกรรมในกลุ่มที่เสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหากษัตริย์ในลักษณะ “ผู้เผด็จชาติตน” นี้อธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงทำไปด้วยความเกลียดชังส่วนพระองค์หรือเพราะหวังความดีความชอบจากพม่าโดยไม่คำนึงถึงประเทศชาติ เช่น การเข้าเฝ้าฯ ให้ฝ่ายสยามยอมแพ้ฝ่ายหงสาวดีนั้น โคลงภาพพระราชพงศาวดาร

^{๓๓}จินตนา ปิ่นเฉลียว, เพลงยาวอยุธยาสาธยาย, หน้า ๔๘.

อธิบายว่าเป็นพฤติกรรมของ “ผู้เผด็จชาติตน” ไม่ใช่ผู้หวังดีต่อประเทศชาติและไม่อยากให้ประเทศชาติเสียหายอย่างในนวนิยายเรื่อง กษัตริยา ตอน แก้วกษัตริยา และ พ่อ ดังนี้

แม่นสยามยอมออกเฝ้า	ขุนทัพ
จักเลิกพลคืนกลับ	สู่ดาว
ไทยเกรงเดลงจับ	เททอด คริวแฮ
มอญทราบสั่งพลหัว	หักปล้นนคราย
พระมหาธรรมราชาเข้า	ขันอา สาเฮย
จักสู้เมืองเจรจา	จูงแผ้ว
เดลงราชอนุญาตมา	โดยราช ยานแฮ
สู่ค่ายตรงเกาะแก้ว	เกริ่นแจ้งใจความฯ
ชาวสยามยลภักตร์ผู้	เผด็จชาติ ตนเฮย
ต่างต่างวางสินาศ	เกลื่อนกลุ้ม
ธรรมราชาโดดจากราช	ยานแล่น ถลาแฮ
อินทรเดชแบกอุ้ม	ออกพ้นปิ่นประหาร ^{๓๔}

ความที่ยกมานี้ บทประพันธ์เสนอการกระทำของตัวละครพระมหาธรรมราชาที่ทรงรับอาสาพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองมาบอกให้ฝ่ายสยามยอมแพ้ ส่งผลให้ตัวละครชาวสยามผู้โกรธแค้นพากันยิงปืนขับไล่พระมหาธรรมราชา บทประพันธ์สร้างความเป็นอื่นให้แก่ตัวละครพระมหาธรรมราชาด้วยการเสนอภาพที่ตัดกันระหว่างภาพความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวสยามกับภาพของพระมหาธรรมราชาที่หันไปเข้าข้างข้าศึก ซึ่งชี้ให้เห็นการประเมินโดยบทประพันธ์ว่าตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาเป็นผู้ร้ายผู้ทรยศต่อชาติสยามอย่างชัดเจน

ส่วนใน *บทร้อยกรองประวัติศาสตร์สงครามไทย-พม่า การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑* เสนอว่าตัวละครพระมหาธรรมราชาทรงเป็น “ไส้ศึก” ช่วยวางแผนให้พม่าขอตัวพระยารามผู้เก่งกาจในการรบมาเพื่อตัดกำลังฝ่ายกรุงศรีอยุธยาเพราะหวังความดีความชอบจากพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง จนไม่สนใจว่าประเทศชาติจะเสียหาย ดังนี้

พระมหาธรรมราชาผู้หลงผิด
เพื่อตัดรอนกำลังข้างฝ่ายไทย

ก็ช่วยพม่าคบคิดหาเรื่องใส่
เพื่อจะได้ความดีสำหรับตน

^{๓๔}โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, หน้า ๒๖.

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดี
ไม่สามารถยึดได้ดั่งกมล
เฝ้าแต่คิดขุ่นข้องและตรองตรีภ
นั่นคือพระมหาธรรมราชา
พระมหาธรรมราชาก็แจ้งว่า
เพราะบุคคลสำคัญมิใช่ใคร
ถ้าได้ตัวพระยารามมาเสียแล้ว
เจ้าหงสาพึ่งดูก็รู้ความ

พยายามต้อยพยายามหลายหน
ก็กังวลว่าฝนจะตกมา
แล้วจึงเรียกไส้ศึกมาปรึกษา
โดยถามว่าจะทำประการใด
ไทยรักษาพระนครเอาไว้ได้
คนนั้นไซ้รักคือพระยาราม
พม่าจะผ่องแผ้วหมดเสียหนาม
จึงให้ปฏิบัติตามเนื้อความใน^{๓๔}

บทประพันธ์ที่ยกมานี้ประเมินการกระทำของพระมหาธรรมราชาอย่างชัดเจนผ่านสมญานามว่า “ผู้หลงผิด” และ “ไส้ศึก” เพราะทรงช่วยพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองให้ตีกรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จโดยให้ข้อมูลสำคัญทางยุทธศาสตร์ ซึ่งส่งผลต่อภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาให้ปรากฏในลักษณะ “ผู้เผด็จชาติตน” อย่างชัดเจน

ภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาผู้เผด็จชาติตนนี้ถูกใช้เพื่อสาธิตความคิดเชิงอุดมการณ์ว่าด้วยความรักชาติ-ไม่รักชาติของคนไทยเพื่อนำไปสู่แก่นเรื่องที่ชี้ให้เห็นว่าการแตกความสามัคคีของคนในชาติเป็นเหตุให้ชาติล่มจม โดยที่ช่องโหว่ในประวัติศาสตร์ที่มีสามารถอธิบายพฤติการณ์การเข้าข้างฝ่ายหงสาวดีของพระมหาธรรมราชาได้ลงรอยชัดเจนจึงเปิดโอกาสให้วรรณกรรมตีความพฤติการณ์ดังกล่าวได้ทั้งทางดีและทางร้าย ความพยายามตีความเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ตอนนั้นในลักษณะต่าง ๆ กันของผู้ประพันธ์แต่ละคนเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชามีความหลากหลายในมิติของวรรณกรรม

อนึ่ง เมื่อพิจารณาเหตุผลของการเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองและการช่วยเหลือฝ่ายพม่าให้ตีไทยสำเร็จในวรรณกรรมกลุ่มที่เสนอภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาผู้ต่อสู้เพื่อชาติกับภาพสมเด็จพระมหาธรรมราชาผู้เผด็จชาติตน จะเห็นได้ว่า ภาพตัวแทนในวรรณกรรมทั้งสองกลุ่มที่เสนอเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ตอนเดียวกันนี้มีการตอบโต้ในทางตรงข้ามกันอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ดี ยังมีภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาอีกลักษณะหนึ่งที่ไม่ปรากฏความดีหรือลักษณะผู้ร้ายอย่างชัดเจน ได้แก่ ภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาผู้พ่ายแพ้

^{๓๔} สนิท พูลพงศ์, บทร้อยกรองประวัติศาสตร์สงครามไทย-พม่า การเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๑, หน้า ๖๐ - ๖๑.

๔.๒.๓ พระมหาธรรมราชาผู้พ่ายแพ้

ภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาในลักษณะนี้ปรากฏใน *ผืนแผ่นดินไผ่น้ำ* แหล่งคุณ และนวนิยายเรื่อง *ผู้ชนะสิบทิศ*

ในวรรณกรรมกลุ่มนี้ ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาถูกนำเสนอในลักษณะ ก้ำกึ่งระหว่างภาพในด้านดีและแง่ไม่ดี กล่าวคือ ตัวละครพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมมิได้ถูกนำเสนอให้เป็นผู้ทรยศต่อชาติ แต่ก็มิได้ถูกนำเสนอให้เป็นผู้ต่อสู้เพื่อชาติ เช่น ใน *ผืนแผ่นดินไผ่น้ำ* แหล่งคุณ ตัวละครพระมหาธรรมราชาถูกนำเสนอให้มีคุณสมบัติคือความรักชาติเป็นอย่างสูง แต่ก็ไม่สามารถต่อต้านอำนาจของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้ จึงต้องทรงผินทนายอมสวามิภักดิ์อย่างไม่เต็มพระทัย ดังที่ตัวบทพรรณนาความรู้สึกของพระองค์ไว้ดังนี้

ผืนหน้าผืนศักดิ์สร้าง	ทำสัตย์
เขาร้าวจาหวาน	หวานล่อม
ยกยศพี่น้องถนัด	นับเนื่อง
เจ็บบ้างแล้วข้อมน้อม	นึ่งคอย
คอยวันจะเฟื่องพิน	พูนาม ไทยนา
มิใช่หลงลมลอย	เลื่อนด้วย
เราเนื้อหน่อไทยสยาม	จำนิง
ดีกว่าศึกล้างม้วย	หมดเมือง
ใจเจ็บบ้างยิ่งเดิน	ตือก อยู่เนา
ชื่อว่าไทยยังเรือง	อยู่ได้
หากถือว่าตายตก	เถ่าถ่าน
ดีกว่าศักดิ์สิ้นไซ้	สุดพันธุ์ ^{๓๖}

เสียงเล่าถึงอารมณ์ของตัวละครพระมหาธรรมราชาที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นความพ่ายแพ้และความเจ็บปวดของตัวละครพระมหาธรรมราชาที่ต้องตกอยู่ใต้อำนาจของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง บทประพันธ์ย้ำว่าพระมหาธรรมราชาทรงมีความรักชาติอยู่อย่างเต็มเปี่ยมและทรงอดทนเพื่อรอคอยวันที่ชาติไทยจะกลับคืนมามีอำนาจเช่นเดิม ซึ่งจะเห็นได้ว่า ภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาใน

^{๓๖} ศุภร บุนนาค, *ผืนแผ่นดินไผ่น้ำ* แหล่งคุณ, หน้า ๔๖-๔๗.

วรรณกรรมเรื่องนี้มิได้ถูกนำเสนอให้เป็นวีรบุรุษผู้ต่อสู้เพื่อชาติ หรือผู้ร้ายผู้เผด็จชาติตนเงาะจงไปอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ปรากฏเป็นพระมหากษัตริย์ผู้รักชาติแต่ก็พ่ายแพ้ต่อข้าศึกเท่านั้น

ส่วนในนวนิยายเรื่อง *ผู้ชนะสิบทิศ* ความพ่ายแพ้ของตัวละครพระมหากษัตริย์ในนวนิยายเรื่องนี้ถูกอธิบายว่าเป็นเพราะพระมหากษัตริย์ทรงมีความสามารถด้านการรบและสติปัญญาดียกกว่าบุเรงนอง จึงพ่ายแพ้ทั้งด้านการรบและยังมีแนวโน้มจะหลงอุบายของบุเรงนองที่จะยุยงให้เมืองพิษณุโลกแตกสามัคคีกับฝ่ายกรุงศรีอยุธยา

ตัวอย่างการนำเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหากษัตริย์ในนวนิยายเรื่อง *ผู้ชนะสิบทิศ* เช่น ในครั้งที่ทรงยกทัพชยันนาท(คือพิษณุโลก) ขึ้นไปตีกระหนาบทัพหงสาวดี เมื่อทราบข่าวว่าทัพหงสาวดีจับตัวพระมหินทร์และพระรามศวรได้ ก็ทรงรีบยกทัพกลับ “ให้พันหน้าศึก” ดังนี้

แต่สมเด็จพระมหากษัตริย์ซึ่งสองพระยาเสียที่แก่ข้าศึกทุกประการแล้ว พอตีคนที่ลงไป สอดแนมฟังราชการ ณ กรุงเทพมหานครกลับขึ้นมาทูลว่า พระเจ้าหงสาวดีเลิกทัพขึ้นมาทางเหนือสิ้น สมเด็จพระมหากษัตริย์ก็ปรารภว่าพะม่าทำอันตรายพระนครมิได้แล้ว แลถอยบ่าขึ้นมา กำลังศึกกล้ามากเหลือกำลัง เห็นจะรับมิหยุด ก็คิดจะเลิกทัพเสียให้พันหน้าศึก ถอยกลับเมืองพิษณุโลกเสีย จึงบัญชาการให้นายทัพนายกองถอยเสียจากค่ายชยันนาทเป็นหมวดเป็นกองกันด้วยดี^{๓๗}

จะเห็นว่า เมื่อทราบข่าว ตัวละครพระมหากษัตริย์ก็ทรงหวาดกลัวว่าจะตั้งรับทัพหงสาวดีมิได้ จึงทรงรีบยกทัพกลับเพื่อจะหนีทัพหงสาวดี แทนที่จะต่อสู้ ความตอนนี้แสดงภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ผู้พ่ายแพ้ต่อข้าศึกด้วยความหวาดกลัวอย่างเห็นได้ชัด

นอกจากนี้ เมื่อฝ่ายพิษณุโลกจะยอมเข้าสวามิภักดิ์ต่อบุเรงนอง บทประพันธ์ก็เสนอภาพความหวาดกลัวของตัวละครพระมหากษัตริย์ที่ต้องสัมพันธ์ไมตรีกับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองไว้ ดังนี้

พระมหากษัตริย์เห็นทิวแถวพะม่าที่ปักม้าปักช้างเป็นแนวไปสุดสายดากระนั้น ก็ครั้นคร้ามแก้อัชยาตัยบุเรงนอง แลตอบเป็นโวหารผูกพันน้ำใจฝ่ายหนึ่งไว้ว่า ความเมตตา

^{๓๗} ยามอบ, *ผู้ชนะสิบทิศ*, หน้า ๔๒๗๒ - ๔๒๗๓.

แห่งท่านครั้งนี้ ทำให้อาณาประชาราษฎร์มิได้ตระหนก และสมณะพระพุทธศาสนามีได้บังเกิดศรัทธามอง ก็เป็นคุณแก่สิ่งทั้งสองนี้ยิ่งใหญ่ออยู่ จะเด็ดชวนเจ้าสองแควนึ่งดูทัพตัวจนเย็นจึงกลับ^{๓๔}

จะเห็นว่า เมื่อตัวละครพระมหาธรรมราชาได้เห็นแสนยานุภาพของกองทัพของบุเรงนอง พระองค์ก็กลับเปลี่ยนท่าทีเป็นพยายามผูกใจบุเรงนองทันทีด้วยความหวาดกลัวอีกเช่นกัน

อย่างไรก็ดี บทประพันธ์มิได้สรุปว่าตัวละครพระมหาธรรมราชาทรยศต่อชาติหรือเอาใจออกห่างจากกรุงศรีอยุธยาอย่างเต็มที่ ดังปรากฏว่า หลังจากเสียเมืองให้พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ตัวละครพระมหาธรรมราชาก็มิได้หันไปเข้าข้างข้าศึกอย่างเต็มที่เหมือนการกระทำของสมเด็จพระมหาธรรมราชา “ผู้เผด็จชาติตน” กลับทรงรีบแจ้งรายละเอียดของเหตุการณ์เพื่อแสดงความบริสุทธิ์พระทัยไปยังสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

แลสมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้านั้น ครั้นทัพพะม่าถอยคืนไปแล้ว ก็เอาความละเอียด ซึ่งเสด็จไปเจรจาบุเรงนอง แลนายทัพฝ่าเข้ามาในเมืองพิษณุโลกทั้งนั้น บอกไปยังกรุงศรีอยุธยา แลพระมหาธรรมราชาเกรงว่าทางกรุงจะกินใจอย่างอื่น ก็ทูลเข้าไปว่าการนี้เป็นกรณจวนตัว จะคือตั้งชิงชังก็เห็นว่าจะรักษาเมืองพิษณุโลกเอาไว้ไม่ได้ จึงต้องกระทำให้คนเห็นหนึ่งโอนอ่อน มีจิตชื่นชมด้วยบุเรงนอง ขออย่าให้พระเจ้าอยู่หัวดำริกลางแควงอย่างอื่นเลย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็ตอบมาเป็นนทรสว่า พระมหาธรรมราชาใช้ผู้อื่น นับเนื่องสนิทในพระราชวงศ์ไว้วางพระราชหฤทัยยิ่งผู้หนึ่งอยู่ ก็ทรงเห็นชอบด้วยการกระทำนั้นทุกประการ แต่ข้าราชการบางผู้ในเมืองพิษณุโลกที่ฝักใฝ่ในพระเจ้าลูกเธอทั้งสองมีอยู่ ก็เอาเนื้อความอันบุเรงนองสรรเสริญพระมหาธรรมราชา ทูลไปยังพระเจ้าลูกเธอให้แจ้งไว้^{๓๕}

จะเห็นว่า เมื่อผ่านเหตุการณ์ “พระมหาธรรมราชาเสียเมือง” ไปแล้ว ตัวละครพระมหาธรรมราชาก็ยังคงแสดงความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิให้เห็นชัดเจนเช่นเดิม และยังคงมีความสัมพันธ์อันดีต่อกรุงศรีอยุธยา แม้บทประพันธ์จะปูพื้นเรื่อง (exposition) ถึงความบาดหมางระหว่างพระเจ้าลูกเธอทั้งสอง คือพระมหินทรและพระรามศวร กับพระมหาธรรมราชาไว้ แต่บทประพันธ์ก็แสดงให้เห็นว่าตัวละครพระมหาธรรมราชามิได้ทรยศสถานการณ์ดังกล่าวเลย

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๘๔ - ๕๒๘๖.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๘๘ - ๕๒๙๐.

นอกจากนี้ บทประพันธ์ยังเสนอให้ตัวละครบุเรงนองวิจารณ์ตัวละครพระมหาธรรมราชาไว้ว่ามีความกตัญญูต่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเป็นอย่างมาก ซึ่งบุเรงนองจะอาศัยอุปนิสัยดังกล่าวนี้ขย่งให้สมเด็จพระมหาธรรมราชาแตกคอกับกรุงศรีอยุธยาต่อไปภายหน้า ดังคำกล่าวของบุเรงนองว่า

แลพระมหาธรรมราชานั้น มาตรจะคงกตัญญูในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จะทำสิ่งใดก็รำลึกถึงกฎเสวกามาตรอันดีก็ดี แต่ถ้าถูกพระราชบุตรตั้งแง่ระแวงเอาก่อนความน้อยใจ จะเกิดได้ ข้าพเจ้าจะคอยตั้งหน้าเก็บเกี่ยวผลอันเกิดเพราะพระมหาธรรมราชาน้อยใจจนเป็นความมั่นใจทางความระส่ำระสายในการแผ่นดินระหว่างญาติเขาประการหนึ่ง^{๕๐}

จากข้อมูลที่แสดงมาตามลำดับ จะได้ว่า ตัวละครพระมหาธรรมราชามีได้เป็นตัวละครที่ไม่รักชาติหรือทรยศต่อชาติ เพราะมิได้ทรงเต็มใจเข้าสวามิภักดิ์หรือช่วยเหลือบุเรงนองตีกรุงศรีอยุธยาโดยตรง แต่ต้องยอมแพ้ฝ่ายหงสาวดีเพราะสับสนยานุภาพมิได้ และหวาดกลัวแสนยานุภาพของหงสาวดีเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ บทประพันธ์ยังให้แนวโน้มว่าอุปนิสัยของพระมหาธรรมราชาที่ทรงมีความกตัญญูสูงจะกลายเป็นจุดที่ฝ่ายหงสาวดีใช้โจมตีทำให้พระมหาธรรมราชาทรงผิดใจกับพระมหินทร์และหันไปเข้าข้างพม่าในภายหลัง ความคิดและการกระทำของตัวละครพระมหาธรรมราชาจึงเป็นผลเสียต่อกรุงศรีอยุธยาและเป็นประโยชน์ต่อข้าศึก แต่บทประพันธ์ก็เสนอว่ามิได้ทรงตั้งใจจะทรยศต่อชาติด้วยพระองค์เอง

ลักษณะเด่นของตัวละครพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมกลุ่มนี้จึงได้แก่ลักษณะของตัวละครผู้อ่อนแอและพ่ายแพ้ต่อข้าศึกทั้งในเชิงรบและเชิงกลยุทธ์ และมีใช้ทั้งลักษณะของผู้ร้ายหรือวีรบุรุษอย่างใดอย่างหนึ่งชัดเจน ในลักษณะเช่นนี้เอง ภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมกลุ่มนี้ จึงเป็นภาพของ “สมเด็จพระมหาธรรมราชาผู้พ่ายแพ้” ที่ไม่สามารถจัดเข้ากลุ่มสมเด็จพระมหาธรรมราชาผู้ต่อสู้เพื่อชาติหรือผู้เผด็จชาติคนทางใดทางหนึ่งได้อย่างเหมาะสม

จะเห็นว่า ภาพตัวแทนพระมหาธรรมราชานั้น เป็นภาพตัวแทนในสถานภาพที่ทำให้เกิดปัญหาการนำเสนอภาพตัวแทนที่แตกต่างกันในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง ในลักษณะเช่นนี้ ตัวละครพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมจึงเปรียบเสมือนแบบพิมพ์ที่บทประพันธ์แต่ละเรื่องเลือกตีความและบรรจุบุคลิกลักษณะลงไปอย่างหลากหลายเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของการประพันธ์ และจุด

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๕๑ - ๕๒๕๒.

นี้เอง ที่ทำให้ประเด็นความซับซ้อนของการนำเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชา น่าสนใจเป็นพิเศษ

๔.๓ สถานภาพสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช

ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชปรากฏในวรรณกรรมที่นำมาศึกษาจำนวน ๖ เรื่อง ได้แก่ โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ลิลิตนเรศวร บทละครดึกดำบรรพ์เรื่อง พระสุพรรณกัลยานวนิยายเรื่อง พระพี่นางสุพรรณกัลยาณี นวนิยายเรื่อง พ่อ และ นวนิยายเรื่อง อธิราชา

ลักษณะร่วมของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชที่เห็นได้ชัดในวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ คือ ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชล้วนแต่ถูกนำเสนอโดยอิงกับภาพตัวแทนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือพระสุพรรณกัลยาทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ ความแตกต่างของภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชที่หลากหลายนับแต่อยู่ภายใต้ร่มเงาของการนำเสนอในลักษณะเดียวกัน คือ การนำเสนอภาพตัวแทนของพระราชบิดาหรือ “พ่อ” ของวีรสตรี/วีรบุรุษพระองค์สำคัญของชาติ

อาจแบ่งการนำเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในวรรณกรรมอย่างกว้างๆ ได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ ภาพตัวแทนในฐานะพระราชบิดาของวีรสตรี/วีรบุรุษพระองค์สำคัญของชาติไทยคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระสุพรรณกัลยาซึ่งปรากฏในลักษณะ “พ่อ” ผู้ชาญฉลาด และ “พ่อ” ผู้พ่ายแพ้ นอกจากนี้ยังมีภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชที่ปรากฏในลักษณะวีรกษัตริย์ ซึ่งเป็นภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในลักษณะที่ค่อนข้างเป็นเอกเทศ มิได้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชกับพระราชโอรสและพระราชธิดามากเท่าภาพตัวแทนในสองลักษณะแรก

๔.๓.๑ ภาพตัวแทนในฐานะ “พ่อ”

ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในฐานะ “พ่อ” นี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในวรรณกรรมที่มีแนวโน้มจะเสนอภาพตัวแทนของวีรบุรุษและพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะมนุษย์ปฤชชน ส่งผลให้วรรณกรรมที่มุ่งสวดดีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหันมาใส่ใจรายละเอียดพระราชประวัติของพระองค์ในส่วนชีวิตครอบครัว โดยเฉพาะบทบาทของพระราชบิดามากขึ้น

ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชนั้นแบ่งได้เป็นสองกลุ่มดังนี้

๔.๓.๑.๑ พ่อผู้ชาญฉลาด-วีรบุรุษผู้ปิดทองหลังพระ

ดังปรากฏใน บทละครศึกตำบรพ์เรื่อง พระสุพรรณกัลยา นวนิยายเรื่อง พ่อ และนวนิยายเรื่อง อธิราชา

ภาพตัวแทนของ “พ่อผู้ชาญฉลาด” ในที่นี้คือภาพของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชผู้ทรงวางแผนการให้พระนเรศวรมหาราชและพระสุพรรณกัลยาเป็นผู้ประกอบวีรกรรมเพื่อให้การกอบกู้เอกราชให้กรุงศรีอยุธยาประสบความสำเร็จ พิจารณาความต่อเนื่องจากเหตุการณ์ “พระมหาธรรมราชาเสียเมือง” วรรณกรรมในกลุ่มนี้มีได้ประณามตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาว่าเอาใจออกห่างจากกรุงศรีอยุธยา แต่กลับชี้ให้เห็นความจำเป็นและความบีบคั้นของสถานการณ์ควบคู่ไปกับการแสดงให้เห็นอุปนิสัยอันแยบยลที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาเตรียมการไว้ให้พระราชโอรสและพระราชธิดากอบกู้เอกราช

ตัวอย่างบทบาทของ “พ่อผู้ชาญฉลาด” เช่น ในบทละครศึกตำบรพ์เรื่อง พระพี่นางสุพรรณกัลยาณี สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงวางแผนส่งพระสุพรรณกัลยาไปแลกพระนเรศวรคืนมาจากหงสาวดีเพื่อดำเนินการกอบกู้เอกราช ในนวนิยายเรื่อง อธิราชา สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงอ้อมเอมพระทัยเนื่องจากแผนการที่พระองค์ทรงวางไว้ตั้งแต่ก่อนเสียกรุงประสบความสำเร็จ ทำให้พระนเรศวรสามารถกอบกู้เอกราชและต่อกรกับพม่าได้อย่างเข้มแข็งสมพระประสงค์ และ ในนวนิยายเรื่อง พ่อ สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงช่วยวางแผนการรบและให้คำแนะนำเรื่องต่างๆแก่พระราชโอรสตลอดพระชนม์ชีพ

ในลักษณะที่เป็นผลจากความชาญฉลาดของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ผู้วิจัยพบว่าในวรรณกรรมกลุ่มนี้ นวนิยายเรื่อง อธิราชา และนวนิยายเรื่อง พ่อ ได้สถาปนาให้ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเป็น “วีรบุรุษผู้ปิดทองหลังพระ” กล่าวคือ บทประพันธ์กล่าวถึงความสำเร็จต่างๆในการกอบกู้เอกราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชโดยอ้างอิงว่าความสำเร็จเหล่านั้นเป็นผลมาจากที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงดำเนินการอยู่เบื้องหลัง เช่น ในนวนิยายเรื่อง พ่อ ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชกล่าวกับตัวละครพระนเรศวรว่าพระองค์ทรงเป็นผู้สนับสนุนให้พระนเรศวรมีความสามารถปกครองและปกป้องกรุงศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี ดังนี้

“ลูกเป็นความหวังของพ่อและคนในราชอาณาจักรศรีอยุธยาที่จะปกป้องรักษาแผ่นดินนี้ให้รอดพ้นจากศัตรู พ่อเฝ้าดูการเติบโตของลูกและทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จะหล่อหลอมลูกให้เป็นนักรบที่เก่งกล้าที่สุดและเป็นกษัตริย์นักรบครองที่ประชาชนทั้งรักทั้งเกรงกลัว”^{๔๑}

คำกล่าวของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ยกมานี้เป็นการอ้างอิงถึงบทบาทและความดีความชอบของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ทำให้ตัวละครพระนเรศวรมีความเก่งกาจเพียบพร้อมทั้งด้านการศึกและการปกครองประเทศ ส่งผลให้ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชมีบทบาทเป็น “วีรบุรุษผู้ปิดทองหลังพระ” กล่าวคือความเก่งกาจของพระนเรศวรนั้นเป็นที่ประจักษ์ของผู้อ่านอยู่แล้ว แต่บทประพันธ์ได้นำเสนอความคิดใหม่เพิ่มเติมจากที่ยอมรับกันทั่วไปเป็นว่า เหตุที่สมเด็จพระนเรศวรมีพระราชปรีชาอย่างที่ทราบกันนั้นเป็นเพราะการสนับสนุนของพระราชบิดาอยู่เบื้องหลังด้วย

ส่วนในนวนิยายเรื่อง *อิริราชา* หลังจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพ บทประพันธ์ระบุว่า การประกาศอิสรภาพครั้งนี้เป็นผลงานของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า *ผลงาน ผลแห่งการรอคอยของท่านสัมฤทธิ์ผลแล้ว*^{๔๒} ดังนี้

ดอนเสียดกรูง ท่านก็พยายามที่จะประทับประคองให้อยูรยยับเย็นน้อยที่สุดอีกเช่นกัน และท่านยังได้เคี้ยวกรำพระโอรส-ธิดาทั้งสามพระองค์ ให้ดำรงเผ่าไทยไว้ให้ได้

ผลงาน ผลแห่งการรอคอยของท่านสัมฤทธิ์ผลแล้ว

พระชนม์อันยืนนานเพื่อรอคอย... ได้ยินกับหู ได้รู้กับตา... ในที่สุด ไทยก็มีวันของเรา วันที่ท่านต้องแลงมาด้วยความร่าเริงในครอบครัว วันที่ท่านต้องหมอมมัวมลินด้วยคำกล่าวหา... ท่านเอาใจฝักใฝ่ฝ่ายพม่า... เป็นธรรมดา... ชุนศึกรบแตกหักเร็ววัน

เสนาธิการรบด้วยเวลา

การเล็งเห็นจึงเร็ว-ช้าต่างกัน!^{๔๓}

จะเห็นว่า นวนิยายเรื่อง *อิริราชา* ให้ข้อมูลเช่นเดียวกับนวนิยายเรื่อง *พ่อ* ว่าสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเป็นผู้ทรงอยู่เบื้องหลังการกอบกู้เอกราชโดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๐.

^{๔๒} ทมยันตี, *อิริราชา*, หน้า ๑๒๕ - ๑๒๖.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕ - ๑๒๖.

พระเอกาทศรถ และพระสุพรรณกัลยา ความสำเร็จในครั้งนี้จึงเป็นผลจากวีรกรรมของสมเด็จพระมหาธรรมราชาผู้ทรงวางแผนการและฝึกฝนรวมทั้งสั่งสอนพระราชโอรสและพระราชธิดาในระยะยาว ในลักษณะ “เสนาธิการ” ด้วย

ในลักษณะเช่นนี้เอง ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในนวนิยายทั้งสองเรื่องข้างต้นจึงถูกสถาปนาให้เป็นวีรบุรุษผู้มีส่วนร่วมในวีรกรรมและการกู้ชาติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างลับ ๆ หรือ “วีรบุรุษปิดทองหลังพระ”

อนึ่ง ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในฐานะผู้ทรงวางแผนการส่งพระสุพรรณกัลยาไปแลกตัวพระนเรศวรกลับจากหงสาวดีมากอบกู้เอกราชนั้น เริ่มปรากฏตั้งแต่ในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่อง *พระสุพรรณกัลยา* แล้ว เพียงแต่ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในวรรณกรรมดังกล่าวปรากฏบทบาทของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเพียงแค่ว่าผู้ริเริ่มแผนการกู้ชาติเท่านั้น มิได้ทรงดำเนินงานอยู่เบื้องหลังทั้งหมดจนกลายเป็น “วีรบุรุษผู้ปิดทองหลังพระ” ชัดเจนอย่างในนวนิยายทั้งสองเรื่องข้างต้น

อาจพิจารณาบทบาทของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชที่ทรงริเริ่มวางแผนกู้ชาติได้จากบทเจรจาของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่อง *พระสุพรรณกัลยา* ดังนี้

			เจรจา	
	วิสุทธิ	ถึงเราตาย	ลูกชาย	ก็ยังอยู่
		ก็ต้องกู้	ก่อวงศ์	พงศ์ทหาร
พระมหาธรรมราชา		จะต้องเริ่ม	วางแต่้ม	โดยประมาณ
		แล้วคิดอ่าน	ดำเนิน	ตามกระบวน
	วิสุทธิ	ลูกชายขาว	ตอนนี้	ยังเล็กอยู่
		ไหนจะรู้	ราชการ	ถี่ถ้วน
พระมหาธรรมราชา		ลูกชายดำ	จึงจะ	สมควร
		เพราะโตพอ	ทบทวน	กระบวนความ ^{๔๔}

^{๔๔} สมภพ จันทรประภา, *บทละครดึกดำบรรพ์เรื่อง พระสุพรรณกัลยา*, หน้า ๔.

ตอนที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นบทบาทของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช (และพระวิสุทธิกษัตริย์) ในฐานะผู้ทรงริเริ่ม “วางแถม” ให้ตัวละครองค์ดำเสด็จกลับมาออบกู่เอกราช หลังจากตอนนี้แล้ว บทบาทของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชก็ปรากฏบ้างเล็กน้อยคือการพาพระสุพรรณกัลยาไปถวายตัวที่พม่า การมีพระราชโองการให้พระนเรศวรไปร่วมงานพระศพบุเรงนองและแนะนำให้ดูท่าที่เมืองประเทศราชต่างๆ จากนั้นก็ไม่ปรากฏบทบาทของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชอีก แสดงว่าบทบาทในการออบกู่เอกราชในวรรณกรรมเรื่องนี้ของพระองค์มีเพียงบทบาทในฐานะผู้ส่งต่อพันธกิจดังกล่าวให้แก่พระราชโอรสและพระราชธิดาเท่านั้น

อาจกล่าวได้ว่า บทละครดึกดำบรรพ์เรื่อง *พระสุพรรณกัลยา* เป็นวรรณกรรมที่ริเริ่มนำเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในฐานะ “พ่อ” ผู้วางแผนให้พระราชโอรสและพระราชธิดาทรงออบกู่เอกราช ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในลักษณะเช่นนี้ได้พัฒนาเป็นภาพของ “วีรบุรุษผู้ปิดทองหลังพระ” ในเวลาต่อมา

๔.๓.๑.๒ “พ่อ” ผู้พ่ายแพ้

ในทางตรงข้ามกับภาพตัวแทนของ “พ่อ” ผู้ชาญฉลาด โคลงภาพพระราชพงศาวดาร *ลิลิตนเรศวร* และนวนิยายเรื่อง *พระพี่นางสุพรรณกัลยาณี* กลับเลือกนำเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชให้เป็นพระมหากษัตริย์ผู้พ่ายแพ้ต่อพม่าอย่างไม่มีทางสู้ ไม่สามารถเรียกร้องความยุติธรรมให้แก่บ้านเมืองได้ และเป็นผู้สร้างปมปัญหาให้พระราชโอรส/พระราชธิดาต้องแก้ไขด้วยการประกอบวีรกรรมคือออบกู่เอกราชให้สำเร็จ อาจกล่าวได้ว่า ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในด้านไม่ดีเช่นนี้เป็นการจัดวางปมปัญหาของบทประพันธ์เพื่อเปิดโอกาสให้ตัวละครพระนเรศวรและพระสุพรรณกัลยาได้ประกอบวีรกรรมให้เป็นที่ประจักษ์เพื่อคลี่คลายปมปัญหาของเรื่อง

ตัวอย่างภาพของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในลักษณะ “พ่อ” ผู้พ่ายแพ้ เช่น ใน *ลิลิตนเรศวร* ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาปรากฏในลักษณะพ่อผู้ทรงได้รับความทุกข์จากการตกเป็นเมืองขึ้นพม่าอย่างแสนสาหัส ต้องทนรอให้พระนเรศวรเสด็จกลับมาออบกู่เอกราชเพื่อปลดปล่อยกรุงศรีอยุธยาจากความทุกข์ ดังนี้

ตามลายเขียนถึงบิดา
เสียดอกบ่ชุ่มช้อย

ทูลระอาว่าช้าน้อย
พอนี้เห็นใจ ลูกนา

คิดอาลัยราชธิดา	ไปหงสาไขว่จำอ้อ
ตัวเรจักแข็งข้อ	ไปได้อย่างไร
สายใจสองจากไป	ดวงใจตีบแทบแห้ง
ไซ้บิแดดกลั่นแก้ง	พรากบ้านเมืองนอน
เพราะนครอยุธยา	หงสาตีแหลกนี้
ถูกบังคับไซ้หนี	พอนี้จันใจ ลูกเอย
อาศรัยผ่อนหนักเบา	พอบรรเทาเดือดร้อน
ยอมเสียเลือดสองก้อน	อกสะท้อนปางตาย ^{๔๔}

ตอนที่ยกมานี้แสดงให้เห็นภาพของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชผู้ขาดอำนาจ ต่อรองใดๆกับฝ่ายหงสาวดีเพราะว่าเป็นเมืองขึ้น แม้ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชจะทรง เกรี้ยวไศกเสียใจมาก แต่ก็ไม่สามารถปกป้องพระราชโอรสและพระราชธิดามิให้ต้องไปเป็นตัวประกัน ได้ ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชที่ยกมานี้จึงเป็นภาพของพ่อผู้พ่ายแพ้และไม่สามารถช่วยเหลือพระราชโอรสและพระราชธิดาได้เลย

และในนวนิยายเรื่อง พระพี่นางสุพรรณกัลยาณี สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชได้ปกครอง กรุงศรีอยุธยาเพียงแต่ “เปลือกเมือง” เท่านั้น ส่วนสมบัติล้ำค่าและข้าราชการบริพารถูกพม่ากวาดต้อนไปหมด รวมทั้งพระราชโอรสและพระราชธิดาที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชต้องจำใจถวายให้แก่ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองอย่างไม่มีทางโต้แย้ง เช่น ภาพการถวายพระสุพรรณกัลยาให้พระเจ้า หงสาวดีบุเรงนอง เป็นดังนี้

“สุพรรณกัลยาณี บุตรหญิงคนโตของเกล้ากระหม่อมฉันเขาเลี้ยงน้องมาตั้งแต่เด็ก น้องทั้งสองติดพี่มากจะไม่ยอมตามเสด็จได้ฝ่าพระบาทไป จนกระทั่งพี่หญิงสัญญาว่าจะไป ด้วย ทั้งนี้แล้วแต่ได้ฝ่าพระบาทจะโปรดเกิดพระเจ้าค่ะ”

“ถ้าเขารักกันมากจะไปด้วยกันก็เอาซิ ว่าแต่...” ทรงมองลงมาที่สาวน้อยผู้งาม พร้อมทั้งสิริโฉมและมารยาท ตรัสถามว่า

“เจ้านาง จะเดินไหวหรือ เมืองหงสาขนั้นมิไซ้ไกลนะ”

นางแว่นแก้วสะกิดเจ้านางให้รีบตอบ กลัวเจ้าบุเรงนองจะพิโรธ กราบลงครึ่งหนึ่งแล้วทูลว่า

^{๔๔} ชุมพร แสนเสนา, ลิลิตนเรศวร, หน้า ๒๓.

“หากได้ฝ่าพระบาทเสด็จได้ ข้าพระพุทธเจ้าก็คงจะตามเสด็จได้พระเจ้าค่ะ” พระสุรเสียงแม้จะเบา แต่ก็ได้ยินชัดเจนนภายในท้องพระโรงอันกว้างใหญ่ ทุกคนเงิบสงบด้วยเดชบารมีแห่งพระเจ้าอยู่หัวขณะลึบทิศ

“ดี...พรุ่งนี้เราออกเดินทางกันนะ เจ้านางจะเอาใครไปเป็นเพื่อนสักสี่ห้าคนก็ได้”

ทรงหันไปทางพระมหาธรรมราชาผู้เป็นพระบิดา แล้วตรัสว่า

“ในกองทัพเรา มีแต่ผู้ชาย เจ้านางจะเหงา หานางกำนัลไปเป็นเพื่อนให้บ้าง”

“เป็นพระมหากษัตริย์แล้ว และข้าพระพุทธเจ้าเป็นล้นพ้นพระเจ้าค่ะ” ^{๔๖}

ฉากที่ยกมานี้แสดงให้เห็นบทบาทของตัวละครพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองว่าทรงเป็นใหญ่เหนือที่ประชุมทั้งปวงในท้องพระโรง ตัวละครทุกตัวละครทั้งสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช พระสุพรรณกัลยา และนางแว่นแก้วก็ล้วนแต่เกรงขามพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองผู้มีสิทธิ์ออกความเห็นในเรื่องต่างๆแต่เพียงผู้เดียว ในลักษณะเช่นนี้ ภาพของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชจึงเป็นภาพของพระมหากษัตริย์เมืองประเทศราชผู้ทรงยอมศิโรราบต่อหงสาวดีโดยสิ้นเชิง และทำให้ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชไม่มีอำนาจในการปกป้องพระราชธิดาให้พ้นจากการเป็นเชลยศึกเลย

จะเห็นว่า ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในฐานะ “พ่อ” ของวีรบุรุษและวีรสตรีนั้นปรากฏให้เห็นชัดตรงข้ามกันเป็นสองลักษณะ คือพ่อผู้ชายญาติและพ่อผู้พ่ายแพ้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชถูกตีความให้แตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชา น่าจะเป็นเพราะภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชนั้นสืบเนื่องจากเหตุการณ์ “พระมหาธรรมราชาเสียเมือง” การตีความตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชจึงอิงอยู่กับบรรณานุกรมของตัวบทที่มีต่อเหตุการณ์ดังกล่าวด้วย

๔.๓.๒ ภาพตัวแทนในฐานะวีรกษัตริย์

แม้ว่าวรรณกรรมส่วนใหญ่จะเลือกเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในบทบาทของ “พ่อ” ที่สัมพันธ์กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระสุพรรณกัลยา แต่ก็ยังปรากฏว่ามีวรรณกรรมบางเรื่องที่น่าเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในลักษณะที่เป็นเอกเทศโดยไม่อิงกับภาพตัวแทนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระสุพรรณกัลยาด้วย ได้แก่ ภาพของ

^{๔๖} กาญจนา นาคพันธ์, พระพี่นางสุพรรณกัลยาณี, หน้า ๗.

วีรกษัตริย์ผู้เก่งกล้าและมีความสามารถสูง ซึ่งมักจะปรากฏในเหตุการณ์การปราบปรามพระยา
 ละแวก เจ้ากรุงกัมพูชา ซึ่งตรงกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรง
 ขึ้นครองราชย์ พระยาละแวกยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชจึงทรงนำทัพ
 ออกไปปราบ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่าในศึกครั้งนี้ สมเด็จพระ
 มหาธรรมราชาธิราชทรงได้โอกาสเป็นข้ออ้างกับฝ่ายหงสาวดี กวาดต้อนผู้คนเข้ามาในราชธานี
 และปรับปรุงป้อมปราการใหม่ ทำให้กรุงศรีอยุธยาเข้มแข็งขึ้น^{๔๗}

ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในฐานะวีรกษัตริย์ที่ทรงปราบขอมได้สำเร็จนั้น
 ปรากฏในโคลงประกอบภาพหนึ่งภาพใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* ซึ่งนำเสนอภาพสมเด็จพระ
 มหาธรรมราชาธิราช ผู้ทรงนำประชาชนชาวสยามออกสู้กับข้าศึกเขมรอย่างกล้าหาญ ดังนี้

สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้า	ไผทโกรม
สถิตย์ราชยานให้โรม	สาครเร้า
ชาวกรุงเร่งหาญโหม	หักศึก ลแวกแอส
รับสั่งพลันพลเข้า	รบพร้อมขอมถอยๆ ^{๔๘}

นอกจากนี้ยังปรากฏในเนื้อหาส่วนหนึ่งในนวนิยายเรื่อง *พ่อ* ที่นำเสนอภาพของสมเด็จพระ
 มหาธรรมราชาธิราชเป็นผู้ใช้อุบายอันแยบยลปราบข้าศึกเขมรที่มารุกรานโดยไม่เสียกำลังพล ดังนี้

“ขอให้ท่านมีชัยต่อข้าศึก” พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาธิบดีรับสั่ง ทันใดนั้น พระองค์ก็ทรงนึก
 ถึงอุบายที่พระองค์ได้ทรงใช้เมื่อครั้งที่พระมหินทรร่วมมือกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่ง
 กรุงเวียงจันทน์ยกทัพไปตีเมืองพิษณุโลกเพื่อกำจัดพระองค์ แต่พระองค์ได้ทรงใช้อุบายที่ทำ
 ให้พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชต้องยกทัพกลับไปก่อนที่จะมาถึงเมืองพิษณุโลก จึงตรัสว่า “แต่
 ข้าอยากชนะด้วยอุบายก่อน ให้ท่านรีบส่งทหารม้าเร็วล่วงหน้าไปบอกเมืองนครนายกว่า
 กรุงศรีอยุธยาส่งกองทัพหกพันคนไปช่วย มีท่านคุมทหารสามพันเป็นทัพหน้าและข้าคุมทัพ
 หลวงอีกสามพัน และให้รีบกระจายข่าวนี้ไปให้ถึงกองทัพเขมร ท่านอาจไม่ต้องเหนื่อยทำศึก
 คราวนี้ก็ได้”

“ข้าพระพุทธเจ้าขอรับบัญชาพระเจ้าข้า”

^{๔๗} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ไทยรบพม่า*, หน้า ๔๒-๔๓.

^{๔๘} *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร*, หน้า ๒๗.

อุบายของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาได้ผลตามที่ทรงคาดการณ์ไว้ ทันทึที่พระทศราชา ได้รับแจ้งข่าวว่าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยายกทัพหน้าและทัพหลวงมาป้องกันนครนายกและจะเลยไปตีเมืองละแวกด้วยก็ตกใจ เพราะรู้ว่าทหารสามพันของตนไม่สามารถต้านทานกองทัพกรุงศรีอยุธยาได้แน่ จึงตัดสินใจยกทัพกลับไปเมืองละแวกทั้งที่อยู่ห่างจากเมืองนครนายกเดินทัพอีกแค่สองวันเท่านั้นแต่ได้กวาดต้อนราษฎรตามหมู่บ้านต่างๆไปด้วยหลายร้อยคน^{๔๘}

ส่วนในนวนิยายเรื่อง *อิทธิราช* นั้น สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงใช้วิธีคิดแบบเสนาธิการ อ่างกับพม่าว่ามีศึกเขมร จึงทรงถือโอกาสซุกขุดขยายคูเมือง ซ่อมแซมกำแพงเมือง และสร้างป้อมปราการเพิ่มเติม รวมทั้งกวาดต้อนคนไทยเข้ามาในพระนคร ซึ่งเป็นการให้เหตุผลเช่นเดียวกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดังนี้

แผนพระมหาธรรมราชาได้ผล...แผนที่กล่าวว่า 'การไม่กระทำ บางครั้งเป็นการกระทำ'

การนี้เท่ากับเขมรตีต้อนคนไทยที่แตกฉานชานเข็นคราวเสียกรุง ให้หนีภัยมารวมกันในกรุง คนไทยคืนถิ่น เป็นการรวบรวมรี้พลมากขึ้น

ถ้าสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงเกณฑ์พล

ฝ่ายพม่า มีหรือจะยอม

ทางหงสาวดีทราบข่าว จะถือว่าเตรียมกบฏ

หากนี้...เป็นการเกณฑ์พลทางอ้อม ทหารพม่ามีแค่ ๓,๐๐๐ คน ก็ต้องตีใจจะได้มีพลมาช่วยรับศึก

ฉะนั้น ตรงนี้ต้องเรียกว่า 'เข้าแผน' ฝ่ายพม่าได้เห็นแล้วว่า ถ้าย่อยหย่อนรี้พล ถ้าไม่เตรียมการป้องกันพระนคร วันหน้าฝ่ายเขมรอาจเข้าโจมตีอยุธยา

ที่มีโองการให้ 'รักษาพระนคร'

อาจจะ 'รักษา' ไว้ไม่ได้

สมเด็จพระมหาธรรมราชา จึงมี 'แผนป้องกันพระนคร' ที่พม่าเห็นดีเห็นงามด้วยความในหนังสือพระราชพงศาวดาร มีหลายประการ จะยกมาพอเข้าใจ^{๔๙}

^{๔๘} ปองพล อติเรกสาร, *พ่อ ภาคสอง*, หน้า ๑๘๐-๑๘๔.

^{๔๙} ทมยันตี, *อิทธิราช*, หน้า ๑๘-๑๙.

ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในเหตุการณ์ที่ยกมาจากวรรณกรรมทั้งสามเรื่องข้างต้นนับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่มีนัยสำคัญต่อการนำเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเป็นวีรกษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาด้านการรบและการวางแผน รวมถึงหวังดีต่อประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* เสนอภาพของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชให้เป็นผู้นำประชาชนต่อต้านข้าศึกที่มารุกรานชาติ นวนิยายเรื่อง *พ่อ* เสนอภาพสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชผู้ทรงพระปรีชาด้านการวางแผนต่อต้านข้าศึกได้โดยไม่เสียกำลังและเลือดเนื้อ ส่วนใน *อิริราช* นำเสนอภาพสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชผู้วางกลยุทธ์ทางการเมืองในลักษณะการพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสได้อย่างแยบยล

ภาพในลักษณะดังกล่าวข้างต้นเป็นภาพความกล้าหาญและเฉลียวฉลาดของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชที่ถูกนำเสนออย่างตรงไปตรงมาโดยไม่มุ่งอ้างอิงเฉพาะบทบาทในฐานะพระราชบิดาของพระนเรศวรหรือพระสุพรรณกัลยาเหมือนกับภาพของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในลักษณะ “วีรบุรุษผู้ปิดทองหลังพระ” อาจกล่าวได้ว่าภาพตัวแทนในลักษณะวีรกษัตริย์ในกรณีปราบเขมรนี้เป็นภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชที่ทรงเป็นวีรบุรุษอย่างเป็นทางการในฐานะของพระองค์เองมิใช่ฐานะ “พ่อ” แต่เพียงอย่างเดียว

เหตุที่ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในลักษณะวีรกษัตริย์ปรากฏแต่เพียงในเหตุการณ์ศึกเขมรและมีใคร่ปรากฏภาพความสามารถโดยตรงของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเดี่ยว ๆ เช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะว่าวรรณกรรมส่วนใหญ่เลือกอุทิศเนื้อที่ให้กับพระราชประวัติและวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมากกว่า อย่างไรก็ตาม การที่มีปรากฏภาพวีรกษัตริย์เช่นนี้ก็ถือเป็นหลักฐานสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่าภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในวรรณกรรมนั้น ส่วนหนึ่งมีภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชในฐานะวีรกษัตริย์ ซึ่งมีความสำคัญเฉพาะตัวที่มีได้อิงกับภาพของพระราชโอรส/พระราชธิดาปรากฏให้เห็นเป็นปัจจัยหนึ่งของความหลากหลายของข้อมูลด้วย

จากการแจกแจงภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชข้างต้น จะเห็นได้ว่าภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาปรากฏที่ในวรรณกรรมมีหลากหลายลักษณะโดยแบ่งอย่างกว้าง ๆ ได้เป็นสามสถานภาพ อย่างไรก็ตาม ในวรรณกรรมบางเรื่องเช่น นวนิยายเรื่อง *สมเด็จพระสุริโยทัย* *กษัตริยาธิราช-อิริราช* และ *พ่อ* นั้น ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาปรากฏในหลายสถานภาพต่อเนื่องกัน ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรม

แผนภูมิข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ท่ามกลางความหลากหลายของการนำเสนอภาพตัวแทนในวรรณกรรมนั้น ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาถูกกำกับด้วยปัจจัยต่างๆจนสามารถวิเคราะห์แบบแผนของการนำเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาได้ ลักษณะเช่นนี้ช่วยย้ำให้เห็นว่าภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชามีได้กระจัดกระจายไปอย่างไรทิศทาง แต่บทบาทของปัจจัยที่เข้ามากำกับกับการนำเสนอภาพตัวแทนนั้นมีอิทธิพลต่อดัชนีวรรณกรรมในลักษณะที่แทบจะเรียกได้ว่ามีลักษณะเป็นระบบของการนำเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในมิติของวรรณกรรม

มีข้อสังเกตว่า ตั้งแต่ในสถานภาพขุนพิเรนทรเทพเป็นต้นมา ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชามีบทบาทสำคัญประการหนึ่งที่เห็นได้ชัดจนอาจนับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชา นั่นคือ บทบาทผู้สนับสนุนบุคคลอื่นให้มีอำนาจทางการเมืองและประสบความสำเร็จในการรบ กล่าวคือ ตัวละครขุนพิเรนทรเทพมีบทบาทสนับสนุนช่วยเหลือให้พระเจ้ายุธราชได้ขึ้นครองราชย์ หรือมีบทบาทสนับสนุนพระสุริโยทัยในวรรณกรรมบางเรื่อง ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชามีบทบาทสนับสนุนพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองให้ตีกรุงศรีอยุธยาสำเร็จ และตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชมีบทบาทสนับสนุนให้พระนเรศวรและพระสุพรรณกัลยาได้เป็นวีรบุรุษและวีรสตรีผู้ช่วยกอบกู้เอกราชจนสำเร็จ

ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชามีบทบาทรองรับในวรรณกรรมทุกเรื่อง ตัวละครที่โดดเด่นจริงๆในวรรณกรรมแต่ละเรื่องนั้นคือตัวละครที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาคอยสนับสนุนช่วยเหลือ ลักษณะเช่นนี้น่าจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมแต่ละเรื่องบิดผันและเปลี่ยนแปลงไปตามบทบาทของตัวละครเอกในวรรณกรรม เพราะแก่นเรื่องวรรณกรรมส่วนใหญ่มิได้มีจุดสนใจอยู่ที่ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาโดยตรง

ในบทนี้ ซึ่งผู้วิจัยต้องการจะชี้ให้เห็นความหลากหลายของการตีความ การเล่าเรื่อง และการนำเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมนั้น ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นแล้วว่า การตีความประวัติศาสตร์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ในการเล่าเรื่องวรรณกรรมนั้นส่งผลให้ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาปรากฏอย่างหลากหลายในวรรณกรรม แต่ท่ามกลางความหลากหลายดังกล่าว ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบันก็มีความสัมพันธ์ตอบโต้กันอย่างมีระเบียบแบบแผน ทำให้น่าสนใจว่า มี

ปัจจัยใดบ้างที่มากำกับควบคุมหรือบิดผันภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในมิติ
วรรณกรรมให้ปรากฏในลักษณะเช่นนี้

ในบทที่ ๕ ผู้วิจัยจึงจะพยายามอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้ภาพตัวแทนของสมเด็จพระ
มหาธรรมราชาในวรรณกรรมมีความหลากหลาย ได้แก่ปัจจัยด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม
ซึ่งเป็นบริบทของเหตุการณ์ร่วมสมัยของการประพันธ์วรรณกรรมแต่ละเรื่องอันเป็น “วัตถุประสงค์”
ของการนำเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง ดังจะกล่าว
ต่อไปข้างหน้า